

A decorative background consisting of a grid of grey dots of varying sizes, with several dots highlighted in red. The dots are arranged in a pattern that roughly outlines the map of Europe.

Organizační identita a reforma sociálnědemokratických stran v Evropě

MATTHIAS MICUS
listopad 2010

- Tradiční velké politické strany se nacházejí v hluboké krizi. Sociálnědemokratické strany jsou dnes národní, masové a dělnické už jen s ohledem na svůj historický odkaz a vnímání své vlastní identity.
- Podrobnější analýza pokusů o reformy, které bývají obecně a možná až příliš jednostranně vnímány jako něco pozitivního, ukazuje, že reformní úsilí s sebou nese řadu problémů a neplánovaných vedlejších efektů. Přesto můžeme při mezinárodním srovnání nalézt celou řadu zajímavých inovací – od způsobu obsazování kandidátek v Amsterdamu, přes získávání nových členů ve Štýrsku, až po mobilizaci sympatizantů strany ve Španělsku.
- Nastolení nového kurzu může být rizikové i v případě, kdy dosavadní směřování strany vyústilo ve volební porážku, ztrátu členů nebo v poškození dobrého jména strany. Strategická změna kurzu musí být důvěryhodná. Je nutné, aby iniciované změny byly hlubší a trvalejší, než bývá obvyklé v případě náhlých změn stranické orientace, které často přicházejí bezprostředně po volebním debaklu.
- Technické inovace, jako třeba vylepšení webové prezentace, samy o sobě změní jen relativně málo. Je potřeba mít jasnou perspektivu, přesně definovaný příběh, který přesahuje bezprostřední přítomnost, řekněme, až utopické cíle. Jinými slovy, kdo nemá vizi, tomu nevedechne život ani „spin doktor“ a tomu bude i sebelepší webová stránka úplně k ničemu.

Obsah

1. Krize sociální demokracie: úbytek voličů	5
2. Financování strany a získávání členů	6
3. Strukturální konzervativismus v životě organizace.....	7
4. Nastupující generace stranických vůdců	9
5. Stále se vracějící reformní debaty.....	10
6. Deus ex machina: debata o profesionálech vstupujících do strany z oborů mimo politiku.....	10
7. Jiskřičky naděje: komunální úroveň a vnitrostranická hlasování	12
8. Programová práce: ekonomika a společnost	15
9. Složitá partnerství: odbory.....	16
10. Nevyužitý rezervoár? Imigranti a „měkká témata“	16
11. Konec konceptu masové strany?.....	18
12. Obroda stran skrze získávání nových členů.....	18
13. Internet: šance a iluze	21
14. Závěr.....	22
Zkratky	24
Poznámky	24
Literatura.....	25

1. Krize sociální demokracie: úbytek voličů

Sociálnědemokratické politické strany čelí hluboké krizi. Stejná diagnóza evidentně platí pro všechny členské státy EU, v jejichž čele ještě na konci 90. let 20. století stáli převážně sociálnědemokratičtí předsedové vlád. Jejich počet se o deset let později, v roce 2010, snížil na pět z dvaceti sedmi zemí EU. Totéž platí jen s mírným omezením i pro hrdé a úspěchům přivyklé sociální demokraty ve Španělsku nebo v Nizozemí, v Rakousku i ve skandinávských zemích Švédsku, Dánsku a Norsku. Ve třech těchto zemích stojí v čele vlády pořád ještě premiér pocházející ze sociálnědemokratického tábora – ve Španělsku, Rakousku a Norsku. Ještě v roce 1995 však sociální demokraté předsedali vládám všech šesti těchto zemí (viz údaje Ismayr 2009).

Při pohledu na volební výsledky je ještě zřetelnější, že i v posledně jmenovaných zemích můžeme hovořit o úpadku sociálnědemokratických stran. Patrná je i dramatickost situace. Pro dánskou *Socialdemokratiet* v posledních volbách do dánského parlamentu Folketing hlasovala jen pouhá čtvrtina voličů. Přitom v letech 1945 až 1973 získávali v parlamentních volbách v průměru kolem 38 procent (převzato z Koole 1992: 84). Švédská sociálnědemokratická strana *Socialdemokratiska Arbetarepartiet* (SAP) byla v dobách svého největšího rozkvětu zvyklá dosahovat hodnot pohybujících se na hranici absolutní většiny. V posledních letech však dostávala „jen“ mezi 30 a 39 procenty, čímž byla ale stále úspěšnější než Sociálnědemokratická strana Rakouska (*Sozialdemokratische Partei Österreichs*, SPÖ), která v 70. let 20. století v parlamentních volbách třikrát za sebou získala absolutní většinu, a je tak nejúspěšnější sociálnědemokratickou stranou všech dob. V roce 2008 si však připsala už jen 29,3 procent všech odevzdaných hlasů.

Sociálnědemokratické vlády v západní Evropě od roku 1990

	Španělsko	Rakousko	Nizozemí	Švédsko	Dánsko	Norsko
1993	++-	++-	+--	--+	++-	++-
1994	++-	++-	++-	++-	++-	++-
1995	++-	++-	++-	++-	++-	++-
1996	--+	++-	++-	++-	++-	++-
1997	--+	++-	++-	++-	++-	--+
1998	--+	++-	++-	++-	++-	--+
1999	--+	++-	++-	++-	++-	--+
2000	--+	--+	++-	++-	++-	++-
2001	--+	--+	++-	++-	--+	--+
2002	--+	--+	--+	++-	--+	--+
2003	--+	--+	--+	++-	--+	--+
2004	++-	--+	--+	++-	--+	--+
2005	++-	--+	--+	++-	--+	++-
2006	++-	--+	--+	--+	--+	++-
2007	++-	++-	+--	--+	--+	++-
2008	++-	++-	+--	--+	--+	++-
2009	++-	++-	+--	--+	--+	++-
2010	++-	++-	--+	--+	--+	++-

Poznámka: Účast ve vládě / předseda vlády / opozice (+/-). T.j.: Účast ve vládě, ale bez vlastního předsedy vlády (+/-/-), opoziční strana (-/-/+), vládní strana a sociálnědemokratický předseda vlády (+/+/-).

V Nizozemí postupující propad strany *Partij van de Arbeid* (PvdA) v parlamentních volbách v červnu 2010 zamaskoval jen ještě výraznější neúspěch konkurenčních křesťanských demokratů. Bez ohledu na protivníka čelí i PvdA čím dál větším ztrátám voličů – ve volbách do evropského parlamentu roku 2009 získala 12,5 procent a v obecních volbách v březnu 2010 15,7 procent, čímž se dostala na hranici malé strany. Dokonce i výsledek v posledních parlamentních volbách, který strana interpretovala jako vítězství, byl druhým nejhorším výsledkem strany v poválečné historii. Ani v těchto volbách se straně ziskem 19,6 procent nepodařilo překonat hranici 20 procent.

Výjimku v tomto vývoji představuje španělská *Partido Socialista Obrero Español* (PSOE) a norská Strana práce (*Det norske Arbeiderparti*, AP). Obě se nedávno radovaly z vítězství, získaly a obhájily účast ve vládě. Samozřejmě, i norská sociální demokracie je dnes na hony vzdálena volebním výsledkům, na něž byla zvyklá z 50. a 60. let 20. století a které si udržovala až do osmdesátých let. Výsledky posledních voleb vypadají úspěšně jen při porovnání s volebním debaklem z roku 2001. Tehdy strana přišla o víc jak deset procentních bodů a ziskem 24,3 procent se propadla na historické minimum. Ve srovnání s touto ztrátou je zisk 32,7 procent (2005), respektive 35,4 procent (2009) v posledních volbách opravdovým úspěchem.

2. Financování stran a získávání členů

Neúspěchy na trhu s voličskými hlasy ale nemusí nutně negativně ovlivnit potenciální účast strany ve vládě. Rakousko je příkladem vyvracejícím předpoklad, že ztráta voličských hlasů nutně znamená neúčast strany ve vládě. V Rakousku straně stačil i špatný volební výsledek k tomu, aby mohla jmenovat kancléře. Členové strany z propadu počtu voličů dokonce ještě profitovali. Stačí podívat se na financování stran. Horší volební výsledky vedou ke snižování státního příspěvku stranám, jehož výše se obvykle odvíjí od počtu získaných hlasů. To vede k přehodnocení různých zdrojů financí. Dalo by se předpokládat, že v důsledku volebních porážek posílí význam členských příspěvků, a tedy i význam samotného členství ve straně. Tolik teorie. Ve skutečnosti se ale podíl členských příspěvků na celkových financích strany nikdy nezvýšil, spíše naopak. V roce 1974 činily členské příspěvky ještě 37 procent celkového rozpočtu dánské sociální demokracie, v roce 2008 netvořily ani deset procent (viz Bille 1997 a 2010). Podobně bezvýznamný je podíl členských příspěvků na celkovém rozpočtu stran ve

skandinávských zemích Švédsku a Norsku a jinak tomu není ani ve Španělsku. Pouze v Rakousku a Nizozemí do stranických pokladen přitéká víc peněz z členských příspěvků než prostřednictvím státní podpory financování politických stran. V obou zemích činí vklad členů zhruba třetinu celkových příjmů stranické pokladny (viz Ucarar 2006: 332 a PvdA 2007).

Jedním z důvodů je významné rozšíření státního příspěvku na financování politických stran. Například v Dánsku příspěvek z veřejných peněz za každý hlas odevzdaný v parlamentních volbách vzrostl během dvou dekád z pěti dánských korun v roce 1987 na 27,50 dánských korun v posledních volbách v roce 2007 (viz Bille 1996: 157). Dalším důvodem je fakt, že paralelně se ztrátami u volebních úřadů, ubývali sociálnědemokratickým stranám také členové. Dánská sociální demokracie měla v roce 1950 ještě 290.000 členů, poté následoval drastický propad, který po krátké stabilizaci v 80. letech 20. století pokračoval s mnohem větší intenzitou. V roce 2009 strana ve svých statistikách poprvé uvedla číslo nižší než 50.000, přesně to bylo 48.236. PvdA má v současnosti obdobný počet členů, nizozemských sociálních demokratů je kolem 54.000. I tady jich na konci 80. let 20. století byl nejméně dvojnásobný počet.

Ještě dramatičtější jsou ztráty ostatních sociálních demokracií ve Skandinávii a rakouské SPÖ. Ve Švédsku zaznamenali od přelomu let 1990/91 úbytek o téměř dvě třetiny, respektive 160.000 straníků. Norská sesterská strana přišla od roku 1985 o víc jak dvě třetiny členů, tedy o 130.000 sociálních demokratů. Toto jsou však při srovnání s Rakouskem ještě poměrně mírné ztráty. SPÖ mívala nejširší členskou základnu v Evropě. Z 8 milionů Rakušanů jich v roce 1979 víc jak 720.000 vlastnilo sociálnědemokratický členský průkaz. Dnes SPÖ zůstalo pouhých 243.000 členů. Ze strany tak vystoupilo či zemřelo téměř 500.000 straníků.¹ V současnosti existují vnitrostranické výpočty, které říkají, že pokud bude úbytek členské základny SPÖ lineárně pokračovat, přijde strana v roce 2018 (!), tedy ve velmi blízké budoucnosti, o svého posledního člena.²

Že by bylo možné tento trend zpomalit, zastavit či dokonce zvrátit – například snížením členských příspěvků – se zdá spíše nepravděpodobné. Na nejednom internetovém blogu francouzských socialistů lze sice často číst nářky nad příliš vysokými příspěvky, na druhou stranu se tu pravidelně objevuje i protiargument, že příliš nízké příspěvky by členství ještě dále devalvovaly. Každopádně mezi francouzskými socialisty z *Parti socialiste* (PS) se o příspěvcích

vedou živé diskuse, mimo jiné také proto, že všichni noví členové strany v prvním roce zaplatí jednorázově pouhých 20 euro, od 13. měsíce se pak částka ale zvedá, buď paušálně, nebo v závislosti na výši platu. V důsledku toho se členské příspěvky výrazněji navyšují především lidem s normálními či vyššími příjmy. Konkrétní výši příspěvku určují stranické sekce, každý člen se ale po prvním roce musí rozhodnout, zda zvýšení příspěvku bude akceptovat, nebo zda ze strany vystoupí. Z nových členů, které strana nalákala kampaní „Členství za 20 euro“ v roce 2006, jich stranu po prvním roce opustilo 84 procent. Tento příklad naznačuje, že význam výše příspěvků se odvíjí od individuální motivace pro vstup do strany. Ze všech „členů za 20 euro“ jich 83 procent do strany vstoupilo proto, že chtěli mít možnost podílet se na rozhodování o sociálnědemokratickém kandidátovi na prezidenta. Poté co byl vybrán, tato motivace odpadla, a s ní i podstatný argument pro setrvání ve straně. Stručně řečeno, výše příspěvků je rozhodující obzvlášť pro ty, jejichž důvody pro vstup do strany jsou krátkodobé a nestálé.

Členské základny sociálnědemokratických stran se ztenčují již několik desetiletí. Paralelně s tím se společenská zkušenost, způsob vnímání a očekávání přesvědčených sociálních demokratů omezují na mentalitu, nálady a zájmy jedné jediné generace. V sociálnědemokratických stranách dominují příslušníci generace, kteří do strany masově vstupovali v 60. a 70. letech minulého století. Ti strany nejprve prodchli svým enormním nadšením podílet se na činnosti strany, pak drsně vytlačili stranicky starší kolegy, později mladším spolustraníkům zabránili v postupu a dnes jsou v místních organizacích stran téměř jen sami mezi sebou. V Nizozemí bylo v době poslední velké studie o členské struktuře PvdA v roce 1999 víc jak 60 procent členů starších padesáti let (Koole a van Holsteyn, Joop 1999: 93). Zvlášť dramatická situace s ohledem na vysoký věk členů je v těch stranách, které v minulosti zaznamenaly největší úbytek členů. Dánská sociální demokracie (*Socialdemokraterne*) měla v roce 1990 65 procent členů starších padesáti let (viz Bille 1996: 155). K situaci v Rakousku se nedávno vyjadřoval Anton Pelinka, který říká, že dramatický úbytek členů SPÖ je dán jen zčásti rušením členství, daleko větší roli v tomto procesu hraje „generační faktor“, který je podle Pelinky hlavní příčinou snižování počtu členů v 80. a 90. letech minulého století (viz Pelinka 2005: 67). Obdobně bilancuje také Franz Walter: „Obecně se sociální demokraté v Evropě stali politikou formací 'šedých panterů'“ (Walter 2010: 65).

Podobně trpí úbytkem zájmu i mládežnické organizace sociálnědemokratických stran. Mládežnická organizace

švédské SAP, která je se svými 100.000 členy největší stranou ve Švédsku, má pět a půl tisíce členů, a je tak na třetím místě mezi mládežnickými stranickými organizacemi, dokonce i za mládežnickou organizací Pirátské strany (viz Westerberg 2008). Chřadnutí a vysílení mládežnických organizací je problémem i z pohledu získávání elit sociálnědemokratických stran, neboť ty se beze změny z valné části rekrutují právě z řad mladých sociálních demokratů.

3. Strukturální konzervatismus v životě organizace

Současná situace mládežnických organizací předjímá blízkou budoucnost mateřských stran a zřetelně naznačuje obecné trendy budoucího vývoje. Organizační život stran je vnímán jako příliš ritualizovaný a nudný, což je další moment, který nováčky úspěšně odrazuje. „Kultura rozhodování v kuloárech“ panující v místních organizacích je téměř symbolem odpudivé skutečnosti života stran. Paušalizace může být nespravedlivá. Skutečností ale zůstává, že jen část lokálních sociálnědemokratických organizací a sekcí plní své statutární funkce, že členové nedostávají žádné informace nad rámec těch, které již stejně získali jinými cestami. A přitom jsou to právě aktivity místních organizací, které působí na sympatizanty a zainteresované nestraníky obzvlášť přitažlivě pro svou zajímavost a různorodost.

To v neposlední řadě souvisí s konzervativními strukturami sociálnědemokratických stran. Ačkoli počty členů v posledních desetiletích dramaticky klesaly, zůstalo množství místních organizací, sekcí a komunálních organizací v podstatě stabilní, částečně jejich počet dokonce vzrostl. V roce 1980 bylo 700.000 členů rakouské SPÖ organizováno v 3.445 místních organizacích a sekcích, dnes tato strana nemá sice ani 250.000 členů, ale ti jsou však sdružení ve 3.589 místních organizacích a sekcích (viz Müller 1996: 330).³ Rovněž vliv důležitých územně-správních reforem na stranické struktury je jen omezený. V důsledku komunální reformy v Dánsku byl v roce 2007 počet samostatných obcí zredukován z 271 na 98. Avšak počet místních sdružení dánské sociální demokracie zůstal nadále konstantní, takže dnes v Dánsku na 98 obcí připadá 260 lokálních sdružení strany *Socialdemokratiet*.

Jako zářný příklad opačného vývoje můžeme uvést francouzské socialisty. Síla na celostátní úrovni dlouhodobě neúspěšné strany *Parti Socialiste* (PS), která od roku 1995 neměla prezidenta, a od roku 2002 ani předsedu vlády, spočívá v jejím vynikajícím lokálním ukotvení. Její pověst

silné komunální strany, tzv. *parti de municipalité* (česky: komunální strany), má vliv na výsledky komunálních, regionálních voleb i voleb v departementech, v nichž PS své politické rivally pravidelně poráží s výrazným odstupem.⁴ Zároveň některé výzkumy chování politických stran přinášejí příklady, kdy politické strany s velmi hustou sítí lokálních sdružení disponují silným elektorátem, v důsledku čehož dokáží mobilizovat veškerou sílu i v nejdlehlších volebních okrscích. Tyto teze však platí především pro rostoucí nebo stabilní strany. U upadajících organizací je takováto přetrvávající struktura spíše problematická. Bývá příčinou narůstajícího podílu malých místních svazů, které si – už jen kvůli omezenému množství lidských zdrojů – nemohou dovolit nápaditou, kreativní a marketingově efektivní politickou práci. Při realizaci svých aktivit upřednostňují spíše společenské sály místních hostinců, než aby využívali alternativní, ale příliš velké prostory, čímž přizívají už tak dost rozšířené negativní mínění o politických stranách a jejich práci.

Stručně řečeno, sociálnědemokratické strany se neustále zmenšují. Jedinou výjimku představuje PSOE, která v době svého obnovení po skončení Francovy diktatury v roce 1976 začínala v podstatě od nuly a od té doby zažila bouřlivý rozvoj spojený s exponenciálním růstem (viz Kennedy 2009). Jinak ale sociální demokraté ubývají, jejich řady řídnu z generačních důvodů a ztrácejí tak na pestrosti a různorodosti, chudnou ale i sociálně, kulturně a intelektuálně.

Vysloveně dělnické dnešní sociálnědemokratické strany už nejsou. Je tomu tak od doby, kdy se univerzity v důsledku vzdělanostní exploze otevřely i dětem z nižších sociálních vrstev. Ambiciózní potomci dělníků odrostli dělnické sociální vrstvě, ať už profesně díky dobře placené práci v rostoucím sektoru služeb, nebo i místně, když se začali stěhovat do atraktivnějších rezidenčních čtvrtí, a brzy i sociálně díky novému okruhu známých, přátel a novému způsobu trávení všedního dne. Právě z řad těchto emancipovaných dětí z dělnických rodin, které profitovaly z výstavby nových vysokých škol a deindustrializace společnosti, se v 80. letech 20. století téměř výhradně začali rekrutovat aktivisté sociálnědemokratických stran. Stará dělnická třída a nové nižší sociální vrstvy tak současně přišly o své přirozené politické spojení a postupně se odvrátily od akademizovaných sociálních demokratů z řad nové střední třídy.

V Nizozemí pocházelo v roce 1999 jen deset procent členů PvdA z „dělnické třídy“. Tento proces pokračoval dále také ve skandinávských zemích. V Dánsku bylo v roce

1971 ještě 76 procent sociálních demokratů dělníky. V roce 1990 tento podíl činil už jen 34 procent a o dalších deset let později klesl na 16 procent. To přitom nepředstavovalo ani průměrnou hodnotu, neboť v celé dánské společnosti se k sociální skupině dělníků řadilo 24 procent obyvatel. Ještě výraznější je marginalizace dělníků ve francouzské *Parti Socialiste*. Mezi jejími členy je jen 5 procent dělníků, přičemž v celé francouzské společnosti jich je 27,8 procent. Výrazně nadprůměrně jsou v PS zastoupeni členové s maturitním vzděláním a zaměstnanci veřejné sféry, především zástupci pedagogických profesí.⁵

Sociálnědemokratické strany jsou dnes stranami nové střední vrstvy „s tendencí k elitářství“ (viz Stephan 2000: 165). V Norsku se o sociálních demokratech mluví jako o „sociálnědemokratické státní šlechtě“ (Marsdal 2007: 81), v Rakousku 90. let 20. století zaznamenávají „změšťáččení“ SPÖ a nástup „nové třídy“ do života strany (Leser 2008: 195; Leser 2002: 154). Výrazně se tento trend prosadil v Nizozemí, vědci zde hovoří o „diplomové demokracii“, čímž míní překvapivě velké množství profesorů ve vysokých politických funkcích (viz Aarts et al. 2007: 153). Sarkasticky do vlastních stranických řad hovořil Wouter Gortzak, když řekl, že 75 procent poslanců PvdA jsou úředníci a zbytek přišel z akademických kruhů (cit. v Gortzak 2002: 30).

Sociální demokraté přišli sice o voliče z řad dělníků, ale střední sociální vrstvy se jim získat nepodařilo. Mezi zaměstnanci soukromého sektoru, kteří se pohybují v moderním, mladém a vysoce kvalifikovaném prostředí prosperujících velkoměst, dosahují špatných výsledků. SPÖ ve volbách zaznamenala dramatický úbytek nejen hlasů dělníků (mezi roky 1979 a 1999 se jednalo o pokles z 65 na 35 procent), propadl přišel také ve městech. Naposledy SPÖ ztratila absolutní většinu i ve své tradiční baště ve Štýrském Hradci, kde se se ziskem 19 procent propadla na historické minimum. Ve Švédsku zase SAP hrozí, že se Stockholm, symbol boomu švédské modernity, stane diasporou. V parlamentních volbách v roce 2006 dosáhla SAP ve Stockholmu nejhoršího výsledku z celého Švédska, ve volbách do evropského parlamentu zůstala ve švédském hlavním městě za konzervativci, liberály a zelenými až na čtvrtém místě. Švédská SAP je na tom stejně jako rakouská SPÖ, velké ztráty zaznamenala totiž i u své tradiční klientely – důchodců a členů svazu průmyslových odborů *Landsorganisationen i Sverige* (LO) (viz Lönegård 2009).

Velká města jsou obecně symbolem problémů moderní sociální demokracie. Kdysi centra sociálnědemokratického hnutí dnes příznačně ztělesňují jeho vzrůstající neschopnost sjednotit heterogenní skupiny svých příznivců. Působit jako národní integrační stranická síla je pro sociální demokraty v urbánním prostředí zvláště složité, neboť právě zde je rozdělení příznivců strany na postmaterialisty a materialisty, střední vrstvy a nižší vrstvy, libertariány a konzervativce obzvláště silné. Ve výsledku jsou se sociálnědemokratickými pokusy o spojení nespojitelného často nespokojeny všechny tyto skupiny. Moderní spodní vrstvě společnosti připadá sociální demokracie příliš poplatná establishmentu, pro úspěšnou vrstvu je zase příliš staromódní, pro lidi s vyšším vzděláním je až příliš průměrná, pro mladé příliš umírněná a pro mnoho voličů pocházejících z rodin imigrantů necitlivá k jejich specifickým problémům (viz Noormofidi a Pölser 2010).

V každém případě, sociálnědemokratické strany mají charakter dělnických, masových stran s podporou napříč společností už jen z historických důvodů, a proto, že se s touto představou stále identifikují. Ve skutečnosti už takové nejsou. Toto tvrzení lze ještě přiostrřit, v dobách zlaté éry byly sociálnědemokratické strany jak stranami třídními, tak masovými, stranami slabých sociálních vrstev i střední třídy, ať už podle vzdělání, příjmu nebo společenského postavení. Dnes nejsou stranami ani prvního, ani druhého, neumějí oslovit skupiny, které v procesu modernizace prohrávají, ani ty, které z globalizace profitují, ačkoli (nebo právě proto?) se snaží politicky zastupovat tu jednu, tu druhou skupinu.

4. Nastupující generace stranických vůdců

Tento všeobecný a rychlý úbytek příznivců a zároveň jejich menší sociální, profesní a kulturní pestrost má dopad také na sociálnědemokratické elity. Mládežnické organizace představují i nadále hlavní zdroj, z něhož se rekrutují budoucí generace straníků. Tak to bylo i v 70. letech minulého století, tehdy ale byly tyto organizace „výcvikovými tábory“ a fungovaly jako arény pro nastupující politiky. V mládežnických organizacích se nastupující generace politiků připravovala na výkon stranických funkcí. Na turbulentních kongresech trénovali svou verbální pohotovost a údernost nebo rétorické dovednosti. Nadbytek zájemců o posty přispíval k vysoké odolnosti nastupující generace, která zdatně ovládala umění vyjednávat a manévrovat, včetně intrik a překvapivých útoků. Konflikty mezi vnitrostran-

kými frakcemi navíc aktivní jedince dále zocelovaly. Dnes vnitrostranická křídla degenerovala ve stroje na obsazování stranických postů. Chabé zbytky stranické mládeže už žádné tvrdé bitvy o kariérní postup ve svých marginalizovaných sdruženích bojovat nemusí. Pravděpodobně nebylo nikdy dřív tak snadné dostat se v sociální demokracii na vedoucí funkce, nikdy mladí neměli tolik příležitostí k postupu jako v současnosti. To i proto, že z důvodu stárnutí stranických špiček jsou mladí angažovaní politici a političky protěžováni, mají možnost účastnit se školení či využít služeb a ochrany různých poradců.

Avšak podstatu politických dovedností – instinkt, troublemaking, situační inteligenci a další věci – si jen v kurzech osvojit nelze. Rovněž není možné očekávat, že výchovu silné a mocné generace straníků zajistí stranické školy, víkendové semináře nebo různá školení. Na tyto varianty v minulých letech vsadily všechny sociálnědemokratické strany. Všude rostly školy pro budoucí funkcionáře jako houby po dešti. V Salcburku otevřeli „Akademii budoucnosti“, v Rakousku na spolkové úrovni a v jiných zemích zase stranické školy. Kromě toho – nahlédneme-li do Rakouska – pořádá Rennerův institut Akademii mládeže, existuje i lektorský program na podporu politických kariér žen. Nizozemská PvdA nabízí bohatou nabídku různých seminářů, například duální systém víkendového semináře a studia na stranické škole. Účinek těchto opatření je však sporný.

Je příznačné, že mladí politici formovaní stávajícími stranickými špičkami tímto způsobem nebudou požadovat žádné změny obsahů nebo proměnu politické kultury. Daleko víc je zajímavá možnost podpory, lepší kariérní možnosti, rychlejší možnosti postupu a vyšší kvóty pro mladé. Z důvodu protekce mladá generace stranický establishment nijak nepochybuje, podněty do strany vzorně posílá přes grémia, kontroverzní témata se veřejně komunikují jen polovičatě. Výsledkem je, že už i u mladých politiků převládá pragmatismus. Nejsou to žádní revolucionáři, spíš mají zájem na zachování stávajících struktur, než aby se snažili je nějak měnit nebo dokonce usilovali o jejich překonání (viz Ortner 2010).

Mimoparlamentní práce, propojení s organizacemi občanské společnosti a nevládními organizacemi, tedy pohled za hranice čistě politického světa ztratil v důsledku tohoto vývoje na významu. Kariérní postup nastupujících politiků způsobuje, že se jen velmi málo setkávají s realitou společnosti mimo stranický život, její starosti a přání znají minimálně. Běžný kariérní postup,

který sestává ze čtyř kroků (maturita, studium, práce asistenta poslance a získání mandátu), vytváří politickou třídu, které scházejí zkušenosti, nebo, jak mladé politiky z povolání označoval Bruno Kreisky, „mladé funkcionáře bez povolání“ (cit. v Leser 2008: 208). Není se tedy co divit, když v Dánsku naříkají nad nedostatkem silných politiků a v komentářích bývá smrt Svena Aukena označována za konec levého křídla strany. Nepřekvapí ani, že se o norských sociálních demokratech říká, že vytvářejí elitářskou politickou kastu a jsou velmi vzdáleni lidem (viz Marsdal 2007: 81). Stručně řečeno, strany už téměř neprodukují charismatické vůdce, výrazné představitele stranických frakcí či nezaměnitelné osobnosti strany. Místo toho dominují – to je alespoň rozšířený názor – snadno vyměnitelní kariéerní politici, průměrní vyjednávači a nestálí konzumenti výsledků veřejného mínění, kteří na opozici reagují rychlým ústupem.

Dalším charakteristickým rysem sociálnědemokratických stran v nedávné minulosti byly časté obměny stranického vedení. Personální rošády problém diskontinuity dále umocňovaly. Slibně vypadající opatření, jako například projekt nizozemských socialistů „PvdA v sousedství“ přinesla straně důvěru a položila základ úspěchu ve volbách v roce 2003. V rámci tohoto projektu socialisté v letech 2002 a 2003 organizovali návštěvy stranických špiček v sociálně slabších částech velkých měst a usilovali tak o znovunavázání kontaktu s lidmi po zničující porážce v parlamentních volbách v roce 2002. Bohužel ale žádné další podobné kroky nenásledovaly, byly položeny k ledu nebo vyšuměly (viz Hippe et al. 2004). Rezignace politiků, kteří odcházejí z nijak závažných důvodů, politice ubírají na významu, vážnosti a důstojnosti. Nonšalantní způsob, jakým se politici často zbavují důležitých funkcí, nepřispívá k respektu a dobrému image vrcholné politiky. V prvním století své existence, od doby založení v letech 1888/1889 do roku 1983, měla SPÖ jen pět stranických předsedů – přesně tolik se jich v čele strany vystřídalo i za posledních 25 let. Možná by si měli evropští sociální demokraté vzít příklad ze svých japonských kolegů. Tam mají ctnosti jako spolehlivost a vytrvalost velkou cenu. Čelit nepřízní počasí a silnému protivětru (nejen v přeneseném slova smyslu) a vytrvale si stát za svým politickým poselstvím, to jsou v Japonsku vysoko ceněné vlastnosti. Každopádně mají minimálně takový význam jako samotný obsah politické práce (Klein 2008: 163).

5. Stále se vracející reformní debaty

Sociálnědemokratické strany ztrácejí voliče i členy. Jejich organizace, hlavně místní sdružení, mají na nestraničky především odstrašující vliv. Stranické elity rozhodují nepředvídatelně a nepůsobí tedy právě důvěryhodně. Překvapí tudíž jen málo, že se v sociálnědemokratických stranách aktuálně diskutuje o různých návrzích, jejichž cílem má být obnova strany. Debatami o reformách sociálnědemokratické strany již tradičně reagují na volební porážky, ztráty členů a pokles přízně. Ani v posledním desetiletí tomu nebylo jinak, o čemž svědčí dokumenty volající po inovacích, které se cyklicky objevují v návaznosti na volební porážky a ztráty vládních křesel. Samozřejmě, že často zůstalo jen u neúspěšných návrhů. V lepších případech se některé z návrhů pracovaly do stanov stran, avšak zjevné a trvalé změny stranické organizace se v minulosti nedostavovaly. I proto se už po desetiletí diskutuje – snad až na drobné modifikace – stále o stejných reformních opatřeních. „Bylo by opovážlivé tvrdit,“ usuzuje s ohledem na SPÖ vídeňský politolog Karl Ucakar, „že všechna ustanovení stranických stanov, která mají garantovat vnitrostranickou demokracii, existují jen na papíře. (...) Ještě větší odvahou by bylo ale tvzení, že reálné vnitrostranické struktury skutečně, tedy ze své podstaty, odpovídají standardu vnitrostranické demokracie, které by stanovy v případě jejich smysluplného a nejen formálního uplatnění umožňovaly“ (Ucakar 2006: 331).

To, že reformní snahy v minulosti pravidelně končily neúspěchem, ovšem neznamená, že by neexistovala nutnost prolomit uzavřené struktury uvnitř sociálnědemokratických stran. Úkolem je zamezit oligarchizaci stran, zvrátit trend, kdy jsou strany atraktivní jen pro úzký okruh lidí, a intenzivněji než dosud vést dialog s občany respektive s občanskou společností. Dosavadní střízlivá reformní bilance neznamená, že by neexistovaly slibné přístupy a modely. Jedním z nich je ve snaze otevřít strany a zkvalitnit úroveň stranických elit i snaha přivést do stran lidi z jiných oblastí.

6. Deus ex machina: debata o profesionálech vstupujících do strany z oborů mimo politiku

Volání po kandidátech s nekonvenční (z pohledu moderní stranické politiky) nepolitickou kariérou odráží reálný problém: dalekosáhlý egocentrismus a homogenitu politické elity. V souladu s tím není v zemích,

kde vládne vysoká míra mobility mezi sférami politiky, vědy a hospodářství (jako například ve Francii), žádná zvláštní potřeba hledat stranické lídry v jiných oborech, ani se o tomto problému nijak zvlášť nedisktuje. Je ovšem otázkou, zda profesionálové vstupující do politiky z jiných odvětví mohou splnit očekávání, která jsou do nich vkládána. Pro případ Rakouska a SPÖ už k tomu existují důkladné analýzy (viz k tomu a dále Wolf 2005). Z nich vyplývá, že aby strana mohla dobře placent funkce a mandáty obsazovat namísto zasloužilých stranických funkcionářů kandidáty z prostředí mimo stranu, je třeba silné stranické vedení. Lidé, kteří do politiky vstupují z jiné profese, jsou totiž ve svých politických začátcích závislí na kvalitní patronaci. Představa o jejich údajné nezávislosti je nereálná, ve skutečnosti vděčí za svůj politický vzestup mocným postavám ve straně, na jejichž rozmarech jsou mnohem více závislí než běžní politici z povolání. SPÖ rekrutovala funkcionáře mimo struktury své strany výrazněji až od 90. let 20. století. Do té doby to v této straně byl prakticky neznámý fenomén. Noví straníci přicházeli většinou z ekonomické sféry. Svým původem, vzezřením i společenským postavením byli ještě více elitářštější než straníční funkcionáři z řad středních vrstev. To ve svém důsledku stranám možnost oslovit své původní voličské jádro samozřejmě spíše komplikuje, tedy za předpokladu, že o tyto voliče ještě vůbec stojí.

Nadto není získávání zájemců mimo partajní struktury snadnou záležitostí. Nejde jen o to, že prominenti z ekonomické sféry, z vědy nebo kultury chtějí být lákáni a hýčkáni, oni musí navíc sami pociťovat potřebu se politicky angažovat. Taková situace nastává nejčastěji v dobách vyhocených politických sporů, kdy je třeba řešit zásadní rozhodnutí a kdy se politická aktivita stává příslibem, že se její aktéři zapíší do učebnic dějepisu. Stává se to také díky působení charismatických vůdců, kteří vyznačují zvláštní auru a kterých si cení elity společnosti. Takoví lídři pak dokáží oslovit i osoby v rozhodujících funkcích mimo politickou sféru. V současné době chybí charismatické stranické elity a strany, které by vyznačovaly sebevědomím, což je důvodem snah stran lákat do politiky dosud neangažované profesionály. Ve skutečnosti naděje, která bývá s těmito politickými nováčky spojována, souvisí spíše se špatnou pověstí tradičních politiků. Nebo, řečeno slovy Konrada Paul Liessmanna: „To, že osobnosti přicházející do politiky z jiných odvětví společnosti jsou považovány za neopotřebované, znamená, že činnost ve straně člověka opotřebovává a činí ho neatraktivním“ (cit. ve Wolf 2005: 81).

Právě osobnosti z vědeckého a ekonomického prostředí často nedisponují vlastnostmi, které jsou pro dlouhodobou politickou aktivitu podstatné. Ze své praxe nebývají tito lidé zvyklí na ustavičnou kritiku, a už vůbec ne na kritiku své osoby. Pokud kritiku znají, pak zaměřenou na selektivní hodnocení své práce, a to víceméně věcně a většinou neveřejně. Když jsou pak trvale vystaveni zpravidla kritickému mediálnímu tlaku, nesnášejí ho příliš dobře. Profesori a manažeři jsou zvyklí se společensky stýkat a potýkat mezi svými, vědecká a hospodářská elita je elitou kooptační a noví členové bývají vybíráni a přijímáni na základě rozhodnutí již etablovaných lídrů. Pokusy o navázání kontaktu se stranickou základnou pak často působí neobratně, neustálá nutnost získávat potvrzení své místní organizace a citlivě reagovat na potřeby běžných občanů, což je v politice nutností, to jsou aktivity, kterým se mnozí věnují často s viditelnou nelibostí. Kromě toho jsou vědci a manažeři zvyklí dosahovat vytýčených cílů přísně logickými prostředky, zatímco v demokracii založené na vyjednávání se plány velmi často a rychle naprosto mění. V důsledku toho se tito lidé často po velmi krátké době vrací zpět do svých oborů. Avšak svým neobratným jednáním a rychlým selháním dále zhoršují již tak chabou důvěru občanů v politiku a politické strany. Právě z toho důvodu jsou zkušenosti SPÖ s politickými aktéry z jiných sfér katastrofální. Ani renomovaný novinář Hans-Peter Martin, ani superintendentka evangelické církve, Gertraud Knoll, nebo Josef Broukal, jeden z nejznámějších rakouských televizních moderátorů, nesplnili být náznakem očekávání, která v ně byla vkládána. Spíše naopak, stali se zdrojem neustálých rozepří, které narušovaly stranickou jednotu, a vehementními kritiky stranických špiček.

Určitou šancí pro získávání elit by mohl být systém výběrového řízení, který prvně uplatnila PvdA v Amsterdamu v obecních volbách v roce 2010. Systém kombinoval výhody politiků z povolání a kandidátů z jiných oborů – tedy politickou zkušenost na jedné straně a profesní kompetence na straně druhé. V první fázi se v Amsterdamu rozhodovalo mezi „interními“ kandidáty, tedy takovými, kteří již byli členy poslanecké frakce nebo komunálních zastupitelstev, a „externími“ kandidáty. Externí kandidáti museli absolvovat pětikolové výběrové řízení. V první fázi se s externími kandidáty vedly rozhovory, které vyhodnocovala komise. V návaznosti dostali externí kandidáti zadání praktického úkolu, například připravit plán a realizaci nějaké aktivity v rámci volební kampaně. Ve třetí fázi se při pohovoru posuzovala vhodnost externích kandidátů a dosavadní činnost kandidátů interních.

Podle výsledků pak komise sestavila předběžnou kandidátskou listinu. Pak následoval ještě dvoudenní seminář, a po dalších rozhovorech předložila výběrová komise seznam kandidátů, který byl ke konečnému rozhodnutí předložen shromáždění členů amsterdamské PvdA (viz PvdA 2010). Amsterdamský způsob hledání kandidátů zaručuje (nebo alespoň zvyšuje pravděpodobnost), že do politiky nevstoupí sice společensky etablovaní kandidáti, kteří se ale posléze ukáží jako politicky zcela nevhodní. Při výběru se totiž neposuzují pouze ryze věcné dovednosti, znalosti a výsledky, ale též sociální a emocionální kompetence, jak působí na druhé nebo ochota podřídit se skupině (viz PvdA 2010).

7. Jiskřičky naděje: komunální úroveň a vnitrostranická hlasování

Pozornost evropských sociálních demokracií se v současnosti stáčí směrem ke komunální úrovni. Zde chtějí stranické špičky zahájit proces obnovy svých stran. Na úrovni členské základny se má začít budovat nová síť kontaktů k názorově blízkým skupinám s cílem získat nové členy a voliče. Španělská PSOE proces otevírání se strany na místní úrovni a koncept navazování kontaktů s občanskou společností nazývá *impulso democrático*. Další strany se chovají podobně, jen používají jiná označení. Norská sociální demokracie pořádá v rámci nové tzv. „pobřežní ofenzivy“ veřejná vystoupení čelních politiků v odlehlých regionech a přímý kontakt s občany navazuje návštěvami v jejich domovech. Dánové pořádají ve stále větším množství volebních obvodů týdenní kampaně a i oni tedy sázejí na získávání sympatií osobním kontaktem, trpělivým nasloucháním a přítomností ve veřejném prostoru, čímž vlastně dělají to samé jako PvdA se svým heslem „Meer Rood op Straat“ („Více rudé do ulic“) (viz PvdA 2006: 6). Skvělým příkladem aktivit směřujících k posílení strany na komunální úrovni je mezi sociálnědemokratickými stranami Švédsko se svým konceptem „Lidových domů“. Lidové domy existují v mnoha obcích, dodnes se v nich scházejí různé organizace, koná se zde řada aktivit původního dělnického hnutí a pro občany představují tyto domy viditelná a známá centra sociálnědemokratických aktivit. I díky existenci Lidových domů má švédská sociální demokracie pověst „starající se strany“ (angl. *caring party*), která jí dlouhodobě zaručovala hegemoniální postavení uvnitř švédského stranického systému. Že „starající se strany“ mohou být úspěšné i dnes, dokazuje v posledních letech nizozemská levicová strana *Socialistische Partij (SP)*, která ve svých začátcích fungovala jako obhájce konkrétních

lokálních občanských zájmů a v posledních dvou parlamentních volbách dosáhla obdivuhodných výsledků.

Pro úspěch „starající se strany“, která je aktivní a ukotvená především na komunální úrovni a přitažlivá především díky přímému kontaktu s voliči, musejí být splněny tři podmínky. Zaprvé je důležitá bezprostřední přítomnost a každodenní viditelnost strany. Vídeňský starosta ze strany SPÖ Michael Häupl velmi přesně vyjádřil změnu oproti praxi běžné v 90. letech 20. století: „Lidé chtějí lidi. Ne callcentra.“ K tomu je zapotřebí mít, zadruhé, aktivní a mobilizovatelné členy. Běžní členové strany chtějí mít pocit, že jsou bráni vážně, chtějí mít pocit, že jsou potřební a že mohou ovlivňovat chod věcí. Lichotí jim, pokud jsou osobně osloveni stranickými funkcionáři. Dánským sociálním demokratům se v tomto směru osvědčilo oslovovat neaktivní členy strany po telefonu. Poté, co byli telefonicky utvrzeni v tom, jaký význam pro stranu mají, a vyzváni k účasti například na volební kampani, vyjádřil každý druhý ochotu se zapojit do stranické práce, a co je daleko důležitější, téměř každý třetí se skutečně zapojil. V Norsku členové strany *Det norske Arbeiderpart* (AP) v rámci pilotního projektu navštívili domácnosti zcela systematicky. Hovořili s lidmi, věnovali jim rudou růži a ptali se na jejich zájem o členství. Deset procent dotázaných skutečně přání stát se členem strany vyslovilo, mnozí do strany skutečně vstoupili. Na otázku, proč do strany nevstoupili již dříve, odpovídali: „Vždyť jste se mě neptali“.

Zvlášť úspěšné mohou být podobné strategie, pokud je stranická organizace úzce propojena s poskytováním různých služeb veřejnosti. Švédské Lidové domy mnohde zároveň fungují jako kulturní kluby, domy mládeže nebo centra volného času. Jejich stranický charakter často na první pohled ani není znát, je přítomen jen velmi jemně a nepřímě. Podobně působí například Svaz nájemníků. Ten své příznivce k sociální demokracii přivádí také oklikou přes konkrétní, primárně nepolitické služby a výhody. Třetím předpokladem úspěchu strany blízké lidem na komunální úrovni je silná stranická struktura. Pro stranu, která chce být přítomna v životě obce každý den, je velkou výhodou především rostoucí počet členů a příznivců. Zde ale samozřejmě začínají i problémy. Organizační síla stran se obecně zmenšuje, počty členů klesají, místy rapidně, v některých lokalitách jsou řady členů velmi prořídle. Zbývající aktivní členové, na nichž zůstává veškerá činnost zajišťující viditelnost a přítomnost strany ve veřejném životě, jsou nuceni podávat téměř nadlidské výkony.

Na posílení stranických organizací na komunální úrovni sázejí evropské sociální demokracie až v poslední době. Již tradičně strany vkládají očekávání do plebiscitů o věcných a personálních otázkách, tedy do průzkumů mezi členy stran a do primárních voleb (předvolebních hlasování). V důsledku vzdělanostní expanze a tzv. vědomostní revoluce je ochota občanů podílet se na chodu věcí veřejných větší než kdy dříve. I ochota podílet se na věcech veřejných je beze změny vysoká, což dokazuje i množství občanských iniciativ a obdivuhodné množství lidí angažujících se v různých organizacích. Avšak tato občanská angažovanost se odehrává mimo politické strany. Příčinou jsou jednak zastaralé stranické struktury, přísná hierarchizace a stranické organizace, které se zabývají výhradně detaily místní politiky. A protože veškeré vnitrostranické výzkumy mínění naznačovaly, že mezi hlavní požadavky straníků patří především možnost podílet se na chodu strany a spoluutvářet její podobu, experimentování s předvolebními hlasováními se jeví jako vhodné řešení stávajícího dilematu s klesajícími počty členů a nedostatečnou přitažlivostí strany pro občany mimo ni.

Dosavadní zkušenosti potvrzují, že předvolebním hlasováním lze mobilizovat mnohem širší spektrum členů než klasickou stranickou prací. Ta aktivizuje mizivé množství straníků. Na stranické schůze chodí tak deset procent z nich – v Nizozemí průzkum ukázal, že na schůze PvdA chodí jen pět procent členů.⁶ Naopak hlasování o volebním lídrovi strany, kterého již téměř deset let v primárních volbách určují členové strany, se účastnilo v roce 2002 kolem 50 procent všech členů strany. I ve Francii členové PS svého hlasovacího práva v plebiscitech využívají ve značné míře. Hlasování o evropské ústavní smlouvě v prosinci 2004 se účastnilo mimořádně velké množství (83 procent) členů PS, ale účast v hlasování o reformě strany v říjnu 2009 činila podprůměrných 46 procent. Je možné, že to souvisí s nárůstem celkového počtu různých vnitrostranických hlasování. Ze srovnávacích studií totiž vyplývá, že množství plebiscitů se negativně projevuje na míře účasti, vliv mají samozřejmě i regionální specifika. I proto v Rakousku, kde je obecně relativně nízká míra participace, byla i míra účasti straníků z SPÖ na různých vnitrostranických hlasováních relativně nízká (Nick 1995).

Primární volby dovedou aktivizovat straníky, což hovoří ve prospěch tohoto typu vnitrostranické práce. Avšak přímá vnitrostranická demokracie s sebou nese i určitá rizika. Stranické plebiscity rozrušují fungující systém kvót a poměrných zastoupení, které mají pro velké strany

obvykle zásadní význam. Koneckonců jsou to právě velké strany, které si činí nárok na integraci různých generací, sociálních skupin, rodových i regionálních identit a životních stylů tak, aby odrážely celou společnost. K tomu je zapotřebí mimo jiné pevné personální složení stranické reprezentace, která nesmí podléhat nepředvídatelnosti většinových rozhodnutí. Vyváženou personální strukturu, z níž se rekrutují veřejní činitelé a nositelé různých mandátů, může vytvořit jen silná stranická elita, která má zkušenosti a přehled. Takoví kandidáti se nikdy nerodí na základě rozptýlených hlasování členské základny. A proto tam, kde základna spolurozhoduje o nominaci kandidátů, se primární volby většinou pojí s různými omezeními a korektivy, která jsou v kompetenci stranického vedení. Všechny sociálnědemokratické strany znají kvóty, které mají garantovat přiměřené zastoupení žen. Většinou ale sahají pravomoci stranické centrály ještě dále. Vedení rakouské SPÖ má vedle kvóty pro ženy právo obsadit ve vlastní režii 20 procent míst na kandidátce tzv. „nepostradatelnými“ kandidáty. Kromě toho stranický statut požaduje, i když již ne tak závazně, aby byla „přiměřeným způsobem“ zastoupena také mládež. Vedení francouzské PS se snaží pestrého složení kandidátek u svých podřízených stranických organizací docílit systémem motivačních prémie a sankcí.

Rozpor mezi stranickými plebiscity a proporčním systémem je dobře zřetelný na kandidátních listinách PvdA. Ve volbách 2010 měla strana nejbarevnější kandidátky v celém Nizozemí. Byli na nich zástupci všech dvanácti nizozemských provincií a deseti z celkem dvanácti profesních skupin, které evidují nizozemské profesní statistiky. Zastoupeno bylo i dost žen, každý pátý kandidát byl imigrant a celých 40 procent jmen byly nováčci, kteří se o poslanecký mandát ucházeli úplně poprvé. S vnitrostranickou demokracií proces sestavování kandidátky však neměl evidentně nic společného. Objevila se kritika, že způsob nominace kandidátů poškodil vnitrostranickou demokracii. Bývalý ministr PvdA Marcel van Dam dokonce mluvil o „severokorejských poměrech“. Van Damm tvrdil, že stranické komise určily úplně všechno a že nebyli žádní protikandidáti. Pokusy změnit pořadí na kandidátce na sjezdu strany považoval za beznadějně (van Dam 2010). Navíc se ukazuje, že v silně pluralistických společnostech nemají primární volby stejně příliš velký význam. Na Novém Zélandu je sociálnědemokratická Strana práce (NZLP) nucena obsáhnout velmi široké spektrum společnosti. Mezi obyvateli obou hlavních novozélandských ostrovů panují enormní kulturní rozdíly a NZLP politicky reprezentuje i původní novozélandské obyvatelstvo Maory.

Na Novém Zélandě dosud nevyzkoušeli, že by vícedimenzionální kvóty při sestavování kandidátek určovali členové strany (viz Aimer 2006: 362).

Procesy založené na vnitrostranické demokracii a zapojení členské základny mají navíc tendenci stranu polarizovat. Hlasování členy rozděluje do skupin stranických konkurenčním kandidátům, a tím se zvyšuje riziko vnitrostranických konfliktů. Do života strany proniká tento konflikt jako virus, který ji rozkládá na základní jednotky, rozděluje předsednictvo i pracovní skupiny a paralyzuje tak stranickou práci. Tak tomu každopádně bylo ve Španělsku, kde primární hlasování před volbami do poslanecké sněmovny v roce 2000 vedlo k prudkým sporům a skončilo rozdělením stranického vedení na dva tábory, protože volební lídr a předseda strany se vzájemně nepřátelili. Z této zkušenosti vedení PSOE vyvodilo ponaučení a do budoucna od primárek ustoupilo. PvdA na nich sice trvá stále, ale i tato strana v roce 2002 čelila zostřeným vnitrostranickým sporům, poté co zavedla princip určování lídra kandidátky (*Lijstrekker*) v primárních volbách. Po něm si strana přála především obnovení smíru uvnitř strany. Ani v Nizozemí není názor na primární volby jednotný. V novinách *Trouw* se nedávno objevil chytrý komentář, který analyzoval primární volby v USA a došel k závěru, že v případě USA se jedná o smysluplný nástroj, neboť vítěz primárek se následně ve volbách může bez obav spoléhat i na hlasy příznivců svého vnitrostranického konkurenta. V nizozemském systému několika politických stran je ale daleko pravděpodobnější než v USA, kde dominují strany dvě, že voliči na neúspěch svého vlastního favorita zareagují tím, že přejdou od PvdA k SP nebo k demokratické straně *Partei Democraten 66* (česky: Demokraté 66). V Nizozemí jsou tak primárky „zárukou sebevraždy“ (Van Holsteyn 2009).

Očekávání vkládaná do vnitrostranických hlasování bývají často nerealistická. V místech, kde se dosud primární volby konaly, totiž vše bez ohledu na ně zůstalo při starém. Dokazuje to i příklad rakouské SPÖ. Rainer Nick došel na základě analýzy výsledků primárního hlasování o kandidátní listině pro parlamentní volby v roce 1994 k závěru, že tento systém nominování kandidátů neměl téměř žádný význam. Ba naopak, proces nominace kandidátů zůstal bez ohledu na primárky beze změny dominantou stranických špiček. Bylo to tak i z toho důvodu, že počet účastníků hlasování nutný pro to, aby výsledek byl pro stranu závazný, byl nastaven tak vysoko, že pouze v jedné z devíti spolkových zemí (a tu a tam v nějakém okrsku), nemohla stranická grémia rozhodnutí stranických voličů zvrátit. Ale i pokud by pro závaznost hlasování

byl potřebný nižší počet hlasů, na podobě kandidátek by se téměř nic nezměnilo. Prakticky všude totiž členové strany v hlasování potvrdili návrhy svých předsednictev. Ve výsledku došlo pouze k jediné změně na volitelných pozicích kandidátek. I přes primární hlasování se tak do parlamentu nedostal téměř žádný nováček – frakce SPÖ měla vůbec nejnižší počet nových poslanců. Většinové zastoupení si naopak zajistily staré známé tváře. Nick je označuje za „logické“ kandidáty (Nick 1995: 7). Otázkou je, jaký smysl má ambiciózní projekt primárních voleb, které francouzská PS plánuje ke stanovení kandidáta pro příští prezidentské volby, když přední politici dávno předem dojednávají, že zástupci hlavních stranických křídel proti sobě kandidovat nebudou, čímž tedy předem padá jakákoli reálná možnost na jejich zvolení.

Rozhodování členské základny není žádný všelék, mimo jiné také proto, že se především jedná o ryze technické reformy – inovace postupů utváření stranické pozice a změny v regulacích upravujících výběr kandidátů. V 90. letech si strany od těchto inovací vnitřních struktur a procedur slibovaly vyřešení všech problémů. Politické strany se měly stát efektivními servisními agenturami, které podstatnou část prvků politického plánování delegují na externí společnosti a s voliči na volebním trhu budou pracovat na základě pravidel marketingu. Takovou představu měli političtí technokrati poslední dekády 20. století. Avšak politika a strany nejsou spotřební zbožím. Volba té či oné strany je i přes erozi společenských prostředí a vymizení třídního vnímání nadále politickým aktem, kterým se jedinec přihlašuje k nějakému ideovému proudu (viz Biehl 2005). Strany bývají voleny z důvodu sympatií s jejich politickým směrem. Navíc platí, že jedinec se dlouhodobým příznivcem určitého politického subjektu stává obvykle až tehdy, když se identifikuje s obrazem společnosti, který ta která politická strana představuje a když existuje alespoň obecná normativní shoda, pro kterou stojí za to cíle této strany podporovat.

Sociálnědemokratické strany se tedy nemohou vzdát programové odlišnosti, politických obsahů a jasného hodnotového profilu. Jen pokud umí důvěryhodně odůvodnit své činy, dokáží přesvědčit také ostatní. Pouze když se umí pro něco vnitřně nadchnout a mají před očima jasný cíl, mohou se stát atraktivními i pro jiné. Organizační reformy samotné nic nezmůžou, pokud strany nevědí, kam směřují a pokud nemají jasno v tom, pro koho svou politiku dělají, po jaké jdou cestě, s jakým cílem a s jakými spojenci. Potvrzují to i zkušenosti španělské a norské sociální demokracie, které byly bez ohledu na obecný trend úspěšné, ačkoliv u nich kandidátky zcela tradičně

určovala stranická vedení, a navíc i další možnosti stranické základny zasahovat do dění strany byly značně omezené (viz Méndez Lago 2006).

8. Programová práce: ekonomika a společnost

Zanedbávání práce na obnově sociálnědemokratického projektu nelze vyčítat samozřejmě jen stranickému vedení. I členové vykazovali jen malou ochotu stranu novými návrhy obsahově posouvat dopředu. Zaktivovat stranickou základnu se evropským sociálním demokratům podařilo jen tehdy, kdy to pro straníky nepředstavovalo přílišné úsilí, například v primárních volbách, kdy stačí pouze vyplnit hlasovací lístek. Obsahové intervence stojí výrazně víc času i úsilí. Mimo jiné je třeba nastudovat a promyslet existující koncepty a zformulovat alternativní návrhy. Když se mají straníci vyjadřovat k obsahovým otázkám, bývá účast na hlasování většinou velmi nízká. Příznačný je v tomto smyslu osud diskusní platformy *Laboratoire des idées* (česky: Laboratoř myšlenek) francouzských sociálních demokratů. Toto internetové fórum mělo sloužit jako místo výměny názorů, členové strany zde měli diskutovat s vědci, intelektuály a umělci o novém směřování PS. Výsledek byl ale dosti střízlivý, intenzita diskuse byla tak nízká, že možnost vkládat komentáře byla nakonec zrušena a v současnosti se na stránce publikují jen objednané články.⁷

Ačkoli se v posledních letech zdálo, že systematické koncepční myšlení je spíš nepřijemnou povinností, neznamená to, že by nedošlo k vůbec žádným strategickým posunům ve směřování stran. Většina sociálnědemokratických stran se od 90. let 20. století orientuje na „úspěšné“. Právě ke skupinám stoupajícím na společenském žebříčku a ke kvalifikované střední vrstvě směřovala hesla o modernitě a efektivitě, právě jim byla určena slova o rovnosti šancí. Úspěch měl být možný bez ohledu na původ a rodinné zázemí, výkonnost se měla opět začít vyplácet. Spravedlnost založená na přerozdělování byla považována za druhořadou hodnotu, ne-li za něco zavrženíhodného. Jakékoli námitky, že rovnost znamená nejen zajištění rovnosti na startovní čáře, ale také stejnou možnost pro každého jednotlivce rozvíjet se neomezeně a nerovně podle své potřeby, byly ignorovány nebo smety ze stolu.

Sémantickým upnutím se na střední třídu se sociální demokracie ještě více odcizila dolní třetině společnosti. Propast mezi nimi je dnes už natolik hluboká, že se soci-

álním demokraciím nepodařilo získat zpět ztracenou důvěru, o níž přišla mezi oběťmi globalizace a méně vzdělanými skupinami v 90. letech 20. století. Důvěru nenabyla sociální demokracie ani v novém tisíciletí, kdy v důsledku změn vlád přešla do opozice a kdy se především v důsledku světové finanční krize roku 2008 znovu naladila na tradicionalistickou notu. A tak do té doby velmi suverénní SPÖ najednou volá po „sociálním zabezpečení podle potřeby“, po referendu v rámci EU o transakční dani nebo o „sociálně spravedlivých daních“, což znamená zvyšování daní pro spekulanty a bohaté. Od roku 2002 najednou nizozemská PvdA podporuje anti-neoliberální platformu *Keer het Tij* (viz PvdA Partijbestuur 2006: 6; Hoove 2004), a její lídr kandidátky Job Cohen propagoval ve volebním boji z roku 2010 „slušnou společnost“ s rovnostářským vzdělávacím systémem, ale zároveň i s dalším rozšířením státního sektoru (viz projev Joba Cohena na sjezdu strany, Cohen 2010).

Avšak někdejší přízeň voličstva ze slabších sociálních skupin se sociálním demokratům znovu získat nepodařilo. Existují dobré důvody vidět jednu z příčin úpadku sociálnědemokratických stran v posledním desetiletí v jejich příklonu k ekonomicko-politickému liberalismu, k politice nového středu a vůbec celkově k tzv. třetí cestě. Obrat v politice sociálních demokratů v 90. letech způsobil, že se strany zdají nedůvěryhodné a v otázce spravedlnosti nekompetentní. Na významu opět získávají otázky sociálních jistot a vzestup zažívají témata jako nezaměstnanost, spravedlnost a společenská soudržnost. Ale ani z této změny společenského klimatu se sociálním demokraciím nedaří profitovat, neboť to byli právě sociální demokraté, kdo v nedávné minulosti liberalizovali ekonomické struktury, rozdmýčovali konkurenční boj mezi průmyslovými centry, deregulovali finanční trhy, bankéřům a manažerům schvalovali pohádkové platy a privatizovali veřejné vlastnictví. Nicméně, pokud by se sociálnědemokratické strany najednou rozhodly vrátit zpět ke své tradiční linii, své problémy by spíš jen zhoršily. Stávající krizi důvěry a podpory by tím jen prohloubily. Změna orientace posledních let odpudila nové středové voliče, ale přiblížit se sociálně slabší klientele se nepodařilo, na to bylo předchozí odcizení až příliš intenzivní a politické *ad hoc* manévry, které přicházely bezprostředně po trpkých volebních porážkách, nebyly dostatečně transparentní a stranám se nepodařilo je jasně vysvětlit.

9. Složitá partnerství: odbory

Ani vztah s tradičními spojenci z řad odborářů se nedaří obnovit zcela bez pošramocení. Jak ve skandinávských zemích, tak v Nizozemí, Španělsku a Rakousku se od 80. let a hlavně pak v 90. letech 20. století ukazuje podobný průběh. V době, kdy je sociální demokracie ve vládě, vztahy s odbory vždy ochladnou a rozpory narůstají. Zatímco odbory se snaží obhajovat své jednou vydané pozice na vliv státu a systém přerozdělování, jsou sociální demokraté, mají-li vládní odpovědnost, postaveni před problémem, jak zajistit vyrovnané veřejné rozpočty, snížit zadluženost státu a snížit míru nezaměstnanosti. V opozičních dobách se ale sociálnědemokratické strany se svými tradičními spojenci opět sblíží. To se pak odbory i sociální demokracie o sobě vzájemně vyjadřují jako o dvou organizacích, které působí v různých oblastech činnosti a s různými cíli, ale které spojuje společný ideologický základ a shodná vize budoucnosti (viz Bengtsson 2008). V zemích, kde sociální demokraté a odbory úzce spolupracují na místní úrovni i přes výkyvy vládní politiky, jak je tomu ve Švédsku v případě Lidových domů, tam vědomí sounáležitosti přetrvává relativně bez úhony i přes dočasná období nejednotnosti.

Ani v takových případech ale nezůstal vzájemný vztah obou organizací zcela bez následků. Obecného trendu rozvolňování někdejšího úzkého spojení nejsou ušetřeni ani dědicové švédského dělnického hnutí. SAP ve Švédsku sice naposledy volilo pořád ještě 52 procent členů průmyslových odborů LO, což je vyšší podíl než v jiných zemích, ale v první polovině 70. let to bylo 71 procent. Pro porovnání, v Dánsku sociální demokraté dosahují mezi odborářivýsledků sotva nad průměrem. Chování odborů je stále více odrazem vývoje celé společnosti. Ve Skandinávii bylo například mezi koncem 80. a začátkem 90. let postupně zrušeno kolektivní členství odborářů z LO v sociálnědemokratické straně SAP. V Rakousku bylo v důsledku aféry BAWAG³ (německy: *Bank für Arbeit und Wirtschaft AG*, česky: Banka pro práci a hospodářství, a. s.) v roce 2006 ustanoveno, že funkce prezidenta odborového svazu (ÖGB) a předsedů přidružených odborových organizací nejsou slučitelné s poslancekým mandátem za SPÖ. Jinými slovy, spolupráce sociálních demokratů a odborů je nyní v podstatě daleko méně založena na emocionální blízkosti, jedná se spíš o racionální rozhodnutí. Proto také přání hledat společné pozice je nejsilnější tam, kde na jedné straně ve volbách sociální demokraté uspějí a zároveň odbory vykazují vysoký stupeň organizovanosti, takže obě strany ze spojení jednoznačně profitují.

Cyklické výkyvy jen těžko zakrývají hlubokou proměnu, ke které ve vztahu mezi sociálnědemokratickými stranami a odbory došlo. Zásadní ztrátu důvěry se daří maskovat jen velice špatně. Důvěru je snadné ztratit, mnohem těžší je ji získat. Jak moc je důvěra důležitá, se ukazuje na příkladu Španělska a Norska. Tam se sociálním demokratickým podařilo na rozdíl od jiných sesterských stran postavit svůj úspěch na obnově rétoriky o budování státu blahobytu. V Norsku sociální demokraté uspěli, protože se tzv. třetí cestou v 90. letech vydali jen napůl, a tak jejich návrat zpět k „nordickému modelu“ a opětovné přihlášení se k širokému státnímu vlivu a vysokým odvodům bylo vnímáno jako autentické. Podobně se jim podařilo vyladit také vztah s odbory. Ve Španělsku byla změna kurzu v roce 2000 spojena s nástupem nového předsedy strany a rozsáhlými změnami ve vedení, změny v programu tak zrcadlily hluboké změny personální (viz Field 2009: 383).

10. Nevyužitý rezervoár? Imigranti a „měkká témata“

Hospodářská a sociální politika jsou dvě různé věci. V oblasti sociální politiky se sociálnědemokratické strany většinou profilují jako pokroková síla, zástupce humanitních, ekologických, multikulturních, ale i feministických nebo proevropských zájmů. A jsou v tom úspěšné, každopádně u skupin voličů z řad imigrantů. Přízeň si mezi přistěhovalci a jejich potomky získaly poměrně liberální integrační politikou, ale též díky osobnostem, které stranu reprezentují. Obecně se totiž sociálnědemokratické strany snaží mít na svých kandidátkách více kandidátů zahraničního původu, a i když je poměrného zastoupení dosaženo jen zřídka, je tato snaha sama o sobě pokrokem.

Pozitivní vliv na volební výsledky mezi imigranty mají v nejširší rovině i rozmanité kontakty s nejrůznějšími etnickými zájmovými skupinami na komunální úrovni, ale i úzké vazby na odbory. Koneckonců jsou to právě voliči z migrantských komunit, kteří v současnosti většinou pracují v klasických dělnických profesích. A odbory pootvírají dveře k sociální demokracii, členství v odborech je nezřídka prvním krokem směrem k členství v této straně. Tam, kde formální vazby na odbory neexistují, jako ve Francii, kde je strana kromě jiného právě i kvůli tomu vnímaná jako elitářská a povýšenecká, je velmi těžké získat imigranty jako voliče. Když na druhou stranu inkluzivní systém školství produkuje vysoký podíl úspěšných žáků, a to i mezi cizinci, kteří školy opouštějí s dobrými

známkami, potom se nikoli zřídka z řad těchto lidí rekrutují kandidáti, funkcionáři a poslanci a poslankyně sociálnědemokratických stran. Prototypem je v tomto smyslu sociální demokracie v Norsku.

Ve volbách každopádně sociálnědemokratické strany u přistěhovalců vesměs bodují, s výjimkou, jak už bylo řečeno, francouzské PS. Nejzřejmější je to v Dánsku a Nizozemí, kde přistěhovalcká tematika společnost silně polarizuje. Pokud by v Dánsku rozhodovali pouze imigranti a jejich děti, pak by v příštích volbách levicové strany získali 169 ze 175 míst ve Folketingu, sociální demokraté samotní by získali absolutní většinu. V Nizozemí byla PvdA mezi cizinci v posledních letech nejsilnější politickou silou. I tam by sociální demokracie měla jistou absolutní většinu, pokud by volební právo měli jen tzv. *alochtoni* (nizozemsky: „pocházející z jiné země“).

Shrneme-li si strategii sociálnědemokratických stran vůči skupinám voličů z řad imigrantů, tak nás přesně dle očekávání upoutá nárůst zájmu o tento segment společnosti analogicky s tím, jak narůstá jeho podíl mezi voliči. Všechny sociální demokracie směrem k imigrantům agituji pomocí tzv. *mikro targetingu*. *Mikro targeting* znamená, že imigranti jsou oslovováni s ohledem na jejich etnická specifika. Některé strany připravují materiály pro volební kampaně v různých jazycích, tedy i v jazycích nejdůležitějších skupin cizinců v zemi, jak je tomu například v Norsku. Jiné strany vytvářejí specifické funkce reflektující různá etnika. Například rakouská SPÖ obsazuje pozici komisaře pro otázky integrace islámské komunity, čímž pošilhá po tureckých imigrantech. Někde vznikají etnická stranická sdružení, která usnadňují přístup ke komunitě cizinců. Tuto cestu volí například švédská sociální demokracie, která má gambijské, kurdské, turecké a somálské sdružení. Takováto cílená komunikace odpovídajícím způsobem reflektuje též sociální rozvrstvenost skupin imigrantů. Je výrazem precizní a pokrokové strategie, díky které se daří oslovovat různá etnika, příslušníky nižší i střední třídy, dělníky i podnikatele cizího původu, mladé lidi, seniory a ženy lépe, než kdyby se strana k cizincům obracela jako k jedné homogenní skupině.

Avšak pohled na celou společnost bilancí úspěchu samozřejmě relativizuje. Ve Španělsku jasný důraz na „měkká“ politická témata jako je rovnoprávnost, zákonodárství týkající se přerušování těhotenství, práva homosexuálů, ekologie nebo vyrovnávání se s minulostí padl na úrodnou půdu a pomohl PSOE etablovat se jako přirozený partner progresivně naladěné části společnosti. Ve Švédsku naopak tato postmaterialistická politika zaměřená na

novou střední třídu podkopala spojení SAP s její jádrovou cílovou skupinou z řad dělnické vrstvy. Mezi městskými, mladými a vzdělanými voliči na druhé straně sbírala body jen poskrovnu, každopádně ne dost na to, aby tím vykompenzovala ztráty hlasů dělníků a odborářů. Sociální demokracie ztrácí u svého voličského jádra mnohdy právě i snahou oslovovat voliče z řad imigrantů, určitě to platí především v zemích, kde je přistěhovalectví společensky vyhoceným tématem. Potvrzuje to nizozemská zkušenost, neboť PvdA už získala nálepku „strany přistěhovalců“. Avšak nelze tvrdit ani to, že opačná strategie vede nutně k úspěchu. Takovou cestou se již několik let ubírají dáňští sociální demokraté. Kombinují levicový směr v hospodářské a sociální politice s restriktivní imigrační politikou a rigidní bezpečnostní politikou. Někdejší sociálnědemokratická ministryně vnitra se v parlamentních volbách v roce 2001 neblaze proslavila jako „ostrovni Karin“, když prohlásila, že cizince páchající trestnou činností chce deportovat na opuštěný ostrov (viz Ertel 2001). Přesto dáňští sociální demokraté ve volbách posledních deseti let vždy skončili pod hranicí 30 procentních bodů.

Příčinou tohoto dilematu by mohla být nedostatečná provázanost různých druhů politiky a chybějící průsečíky politického jednání. Sociálnědemokratické strany se nutně stávají manažery heterogenity, neúspěšnější kampaně posledních let spojovaly témata jako sociální spravedlnost a orientace na výkon, jistota a změna, přeměna i zachování starého. Chybou bylo, že strany podcenily perspektivnost takových strategií i možnost jejich uvedení do praxe, neboť oba přístupy byly považovány za protiklady a jejich kombinace byla všemi skupinami vnímána jako ztrátová. Mladé voliče odrazovala vágnost, nejasnost a nevyprofilovanost, kterou vnímali jako příklad oportunistu. Sociální demokracie potřebuje koncepty a vize, které rozřeší zdánlivé protiklady a pospojují je jako dvě strany jedné mince: spravedlnost a výkonnost, ekonomika a životní prostředí, otevřenost a pořádek. Koncepty, které se zavděčí i rostoucí skupině tzv. *value shifters* (česky: osoby, které střídavě zastávají různé světonázory). Je zajímavé, že například aktuální průzkumy mínění mezi imigranty v Rakousku ukazují, že i oni touží po klidu a pořádku, že i v této skupině si valná většina cení hodnot, jakými jsou bezpečí a pravidla, jakož i přísnější sankce proto těm, kdo porušuje právo, a to i jednání se o cizince (Apfl a Toth 2010).

Výše popsané dilema pravděpodobně souvisí s výrazným pragmatismem, který mají společný všechny strany sociálnědemokratické rodiny. Pragmatismus byl protiváhou tradiční ideologické výbavy, nakonec ale zdegeneroval do podoby ideologie upouštění od ideologie a tedy vul-

gárního pragmatismu. I pragmatické, tedy cílevědomé jednání, musí občas přerušit zamyšlení nad tím, čeho bylo dosaženo a co ještě zbývá. Přesvědčení, že praktická omezení jsou nepřekonatelná, jak jej jednou vyjádřil rakouský kancléř a předseda SPÖ Franz Vranitzky slovy „v této situaci nemůžeme, z pragmatického pohledu, nic dělat“ (cit. v Menasse 2005: 365), je pravým opakem pragmatismu a vede k neschopnosti reflektovat a korigovat vlastní jednání. Jinými slovy nás povede spíše k ustrnutí než k flexibilitě.

11. Konec konceptu masové strany?

Je možné, že příčiny úpadku sociální demokracie jsou ještě mnohem hlubší. Všechny sociálnědemokratické strany od Norska po Španělsko vycházejí z principu masové strany. Sice čím dál méně splňují některé předpoklady masových stran vycházející ze struktury a velikosti členské základny, ale nárok být stranou tohoto typu stále mají. Pokoušejí se tak o spojení nespojitelného. Což opět vede k tomu, že jejich pozice bývají nečitelné, že jsou vždy tak trochu „pro něco i proti něčemu“, jak si jednou od jedné komise PvdA vysloužila kritiku nizozemská sociální demokracie (viz PvdA 2009). Sociálnědemokratické strany vysílají na všechny strany signály s cílem udržet si svou identitu masové strany, která zastupuje co nejširší vrstvy obyvatel. Tímto jednáním ale vzbuzují dojem rozkolísanosti, což vede k rozčarování všech cílových skupin a ztráty jsou ještě větší, než se strany obávaly.

Je dobře možné, že si sociální demokracie budou muset ve svém vlastním zájmu držet odstup od konceptu masové strany, jemuž, jak už bylo řečeno, při pozorném pohledu stejně již téměř neodpovídají. Jako vzor by mohla posloužit strategie a koncepce některých křesťanskodemokratických stran. Rakouská ÖVP vděčí za své volební vítězství v roce 2002 mimo jiné i skutečnosti, že se v určitý okamžik dokázala odklonit od strategie oslovovat všechny směrem k užšímu zaměření. Tím se stala čitelnější, jasnější a důvěryhodnější. Křesťanští demokraté v Nizozemí (nizozemsky: *Christen Democratisch Appel*, česky: Křesťansko-demokratická výzva) měli při posledních volbách do obecních zastupitelstev v záloze připraven koncept, jehož autoři stranu vyzývali k tomu, aby upustila od snahy oslovit všechny skupiny společnosti, a raději hledala příznivce v prostředí společenských skupin s podobným životním stylem. Tyto návrhy ale strana nikdy neuplatnila v praxi, což možná alespoň částečně vysvětluje její zničující prohru v parlamentních volbách roku 2010 (viz Mik 2009).

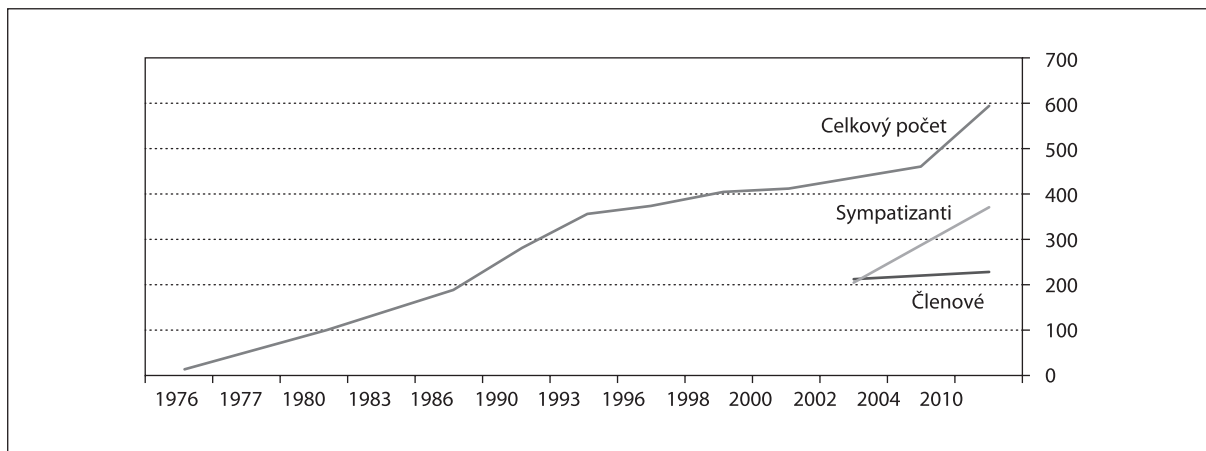
Za těchto okolností je pro sociální demokraty dobrou radou upustit od jejich lpění na konceptu masové strany. To však neznamená, že by se měli přeorientovat na představu, že „co je malé, to je hezké“. Je možné vzdát se snahy být tzv. stranou pro všechny (anglicky: *catch-all party*), aniž by bylo nutné vzdát se cíle získat co nejvíce členů a příznivců. Opak je pravdou, pokud budeme souhlasit s předpokladem, že to je právě obsahová nejasnost a nedostatečná zaměřenost velkých masových stran, která způsobila propad sociální demokracie během posledních dvaceti let.

12. Obroda stran skrze získávání nových členů

Sociálnědemokratické strany se již po delší dobu snažily povzbudit zájem o členství skrze postupné odstraňování překážek, které vstup do strany komplikují. Jedním ze způsobů je zpřístupnění určitých informací i nečlenům nebo třeba nabídka různých forem spolupráce a možnosti ovlivnit práci v tematických iniciativách. Takové výzvy spojené s určitými tématy mají řadu předností. Jednak přesně vyhovují modernímu zaměstnanému člověku, který je nucen být neustále mobilní, je často na cestách nebo se večer domů vrací unaven. Takový člověk je schopen najít čas, trpělivost a motivaci účastnit se jediné takových projektů, které jsou orientované na výsledek a obsahově jej skutečně zajímají. Tematické iniciativy navíc odpovídají změněným potřebám týkajícím se zapojení se do veřejných věcí. Především mladí lidé se nechtějí hned pevně vázat, ale chtějí se zapojit jen někdy, na dobu určitou a ve vazbě na konkrétní projekt. A přesně to umožňují tematické iniciativy. Zájemcům navíc nabízejí příležitost, jak být smysluplně aktivní a uplatnit přitom své schopnosti (viz Walter 2000). Konkrétní úspěch nebo neúspěch tematických iniciativ zásadně závisí na postoji vedení strany a jejich funkcionářů. Tam kde nemají podporu stranických grémií, kde jejich výsledky nevstupují do vnitrostranického procesu tvorby idejí a kde jsou místní funkcionáři vůči těmto paralelním strukturám většinou skeptičtí, tam tematické iniciativy nebo možnost jejich vzniku zůstává pouze na papíře, aniž by měly nějaký praktický dopad.

Překážky pro vstup do strany lze zmírnit také zaváděním nových kategorií členů. Například je možné zřídit určité formy krátkodobého členství, které by váhajícím odpustily příspěvky a nabídly jim omezenou šanci podílet se na chodu strany. Tento systém se vyplácí španělské PSOE, která se takto otevřela svým sympatizantům (*simpatizantes*). Na rozdíl od plného členství, tzv. *militantes*, jsou

Počet členů PSOE v tisících

sympatizanti osvobození od placení příspěvků, ale dostávají vnitrostranické informace, mohou se účastnit školení a seminářů a spolupracovat v „tematických pracovních skupinách“ (*organizaciones sectoriales*). Rozšíření členství o sympatizanty v roce 2002 očistilo statistiku PSOE, neboť do kategorie sympatizantů sklouzli všichni dosavadní členové, kteří neměli zaplacené příspěvky. Po zaplacení se jim plné členství obnovilo. Zároveň se tímto způsobem výrazně urychlil nárůst počtu členů strany PSOE. „Light“ verze členství motivovala ke vstupu do strany značný počet Španělů. V letech 1993 a 2000 se počet španělských sociálních demokratů zvýšil přibližně o 50.000, v letech 2000 a 2010 o téměř 200.000. Sympatizanti tvoří výraznou skupinu, dokonce jich je víc než lidí s plnohodnotným členstvím. Na začátku tisíciletí statistiky PSOE hovořily o přibližně 200.000 sympatizantech, o dekádu později jich bylo téměř 400.000 – při celkovém počtu členů strany 600.000 (Méndez Lago a Orte 2005).

Pro mnoho sympatizantů bylo členství v zeštíhlené podobě zajímavé především proto, že nabízelo činnost v pracovních skupinách vázaných na konkrétní témata. Zájmy sympatizantů tak nebylo možné jen tak přejít, nebo je dokonce ignorovat. K úspěchu neúplného členství přispěla i garance, že se pracovní skupiny *organizaciones sectoriales* mohou podílet na utváření programu PSOE. Pracovní skupiny se člení analogicky podle stranické organizace na místní, provinční, regionální a národní. Na každé z organizačních úrovní mají zajištěno zastoupení ve stranických grémiích prostřednictvím hlasovacího práva a aktivně se mohou zapojit i do stranické práce. Jejich váha se odráží také v tom, že mají vlastní, na straně nezávislou, strukturu vedení.

Tím se Španělsko liší od Francie, kde se rovněž experimentovalo s rozdělením členů na plnoprávné a sympatizanty.

Ale španělský úspěch se tu nezopakoval. Ve Francii model členů-sympatizantů rychle ztratil na atraktivitě. Důvodem byla malá možnost podílet se na práci strany i chybějící struktura, a jistě i většinová tendence k upřednostňování plnohodnotných straníků na úkor sympatizantů. Ve Španělsku naopak byli sympatizanti organizačně se stranou propojeni, pro vedení strany měli význam po programové i strategické stránce. Pracovní skupiny hrály důležitou roli především jako prostor, který umožňoval na stranu napojit přední osobnosti organizací občanské společnosti.

Plnohodnotné členství a s ním spojené placení členských příspěvků si ale ve Španělsku zachovalo svou váhu, protože pravomoc rozhodovat o personálních otázkách zůstala v rukou členů. I v tomto se španělský a francouzský koncept značně odlišuje. Francouzský koncept vyvažuje nedostatek vlivu sympatizantů jejich možností podílet se na volbě prezidentského kandidáta. Dle našeho názoru z toho vyplývá dvojitý problém. Tím, že se statusem sympatizanta nejsou spjaty žádné relevantní obsahové nebo vnitrostranické kompetence, tento status nikoho ze zájemců neosloví. Sympatizanti se tak zadrhnou v tzv. „přijímacích strukturách“ strany, které jsou však podle stanov výslovně „bez politické moci“, protože neexistuje žádné organizační zapojení sympatizantů do stranické práce. Ti mají pouze právo mluvit a hlasovat na shromážděních strany, když jsou vyzváni, aby se jich zúčastnili. A to se logicky děje jen zřídka. Protože ale byly personální otázky až dosud privilegium plnohodnotných členů, a to ve všech zkoumaných zemích, mohlo by uvolnění stranických pravidel právě v této otázce rozhořčit nejvěrnější příznivce stran, a způsobit tak straně ve své podstatě víc škody než užítku.

I v klasických kampaních, kterými se strany snaží získávat nové členy, je častým důvodem neúspěchu nedostatek

možností, jak by se zájemci do dění strany mohli zapojit. Avšak jen zřídka je znevažování členství vyjadřováno tak bez příkras, jako se to podařilo švédské předsedkyni SAP Moně Sahlin v rámci kampaně na posílení členské základny v roce 2008. Tehdy se vyjádřila v tom smyslu, že si výslovně přeje do strany přivést *podporovatele* a nikoli členy, přitakávače místo sebevědomých a angažovaných spoluvůrců sociálnědemokratických politik s vlastním názorem. Dalším důvodem pochybení při lákání nových členů je nedostatečná příprava kampaně, improvizace při její realizaci a absence debaty o tom, co vlastně potenciální straníci od strany mohou očekávat, co jim lze nabídnout a jak lze členy nejen získat, nýbrž také udržet. Právě to je hlavní problém, neboť krátkodobý nárůst počtu členů nastane po téměř každé kampani. Po ukončení kampaně sociálních demokratů v Norsku v roce 2009 stranická centrála zaznamenala ke konci roku o přibližně 2.000 členů víc než v předcházejícím roce. Rovněž francouzská kampaň „Členství za 20 euro“ se v roce 2006 rozjížděla velmi slibně. Během několika málo měsíců do strany vstoupilo 75.000 příznivců, 84 procent členů „za 20 euro“ stranu ale do roka opustilo.

Patrné je tedy, že zásadní je schopnost členy *udržet*, a ne je jen *získat*. A protože přesně právě to strany zanedbávají, jsou ve střednědobé perspektivě v získávání členů neúspěšné. Naproti tomu ve Štýrsku měla kampaň SPÖ za získávání členů velký úspěch. Bylo to proto, že organizátoři kampaně mysleli do budoucna a na kampaň se důkladně připravili. Provedli si průzkum situace a velký důraz kladli nejen na získání členů, ale hlavně na jejich udržení. Lídři strany v průběhu náborové kampaně v roce 2000 zjistili celou řadu motivů, která vede lidi ke vstupu do strany. Zjistili také, co občany Štýrska zajímá a jaká očekávání mají vůči SPÖ. Slyšeli tak, že si lidé přejí především větší možnost participace a informovanosti, až na třetím místě byl, a to se značným odstupem, lepší servis pro příznivce strany. Podařilo se získat 3.500 nových členů a převážná většina z nich zůstala, byl mezi nimi velký podíl žen a mládeže a díky počátečnímu zapojení podnikových rad (německy: *Betriebsrat*) do kampaně také hodně dělníků (v tradičním slova smyslu) a zaměstnanců na nižších pozicích.⁹

V případě štýrské SPÖ byl vliv stranického vedení přínosný. Centralistická struktura strany se ukázala jako výhodná, hierarchická struktura rozhodovacích procesů uvnitř strany byla reformátorům ku prospěchu, každopádně až do doby obměny na pozici manažera strany, která znamenala konec projektu zaměřeného na péči o straníky. V jiných případech je trend centralistického rozhodování

a posilování vedení strany často problematický. A to právě na pozadí stranických reforem, které mají za cíl zlepšit zapojení členské základny, mobilizaci straníků a větší otevření stranické organizace. Navzdory různým prohlášením o významu stranických hlasování byli straníci od 90. let často spíše než jako stabilizující základ či nosný sloup stran vnímáni jako potenciálně rušivý faktor v procesu, kdy se strany strukturálně snažily přizpůsobovat změněnému společenskému prostředí, které mimo jiné vyžaduje rychlé rozhodování. Výkony straníků byly často vnímány jako postradatelné, neboť se zdálo, že jsou nahraditelní – médii jako multiplikátory, jako plátcí příspěvků státními subvencemi a instituty pro výzkumy veřejného mínění jako seismografy společenských nálad. Centralistické tendence byly patrné v Dánsku, kde docházelo ke zmenšování a seskupování předsednických grémií, v Rakousku zavedli tajnou volbu předsedy a obecně poklesl význam formálních ve prospěch neformálních grémií. Dominance stranického vedení byla charakteristická pro způsob, jakým se stranické reformy připravovaly. Například Nizozemec Bart Tromp kritizoval, že reformní proces vede ke „znehodnocení stranické demokracie“ a odhaluje nedostatek „demokratického konstitucionalismu“ (cit. v Depla 1996: 195).

S jistými výhradami lze konstatovat, že centralistické stranické struktury a centralistické procesy dosahování shody v rámci strany mírní konflikty. Ve stranách s výraznou převahou kompetencí na centrální úrovni a s dominantním vedením strany většinou nemají stranického ombudsmána, ani jinou funkci pro urovnávání konfliktů. Naopak ve Francii, kde obě stranické úrovně – lokální a regionální – fungují do velké míry nezávisle na úrovni centrální a své věci si spravují ve vlastní režii, existuje celá řada orgánů k řešení konfliktů. Takovéto oddělení národní úrovně od úrovně nižších ve francouzské PS ale vedlo ke vzniku vnitřních táborů. Navíc došlo v důsledku větší vzdálenosti stranického vedení od členů k ještě výraznějšímu odloučení od voličské základny a v důsledku toho došlo k umrtvení interní komunikace. Stručně řečeno, hierarchickou strukturu strany a rozhodovací procesy v rukou stranických elit nelze zcela zavrhnout.

Stranická vedení v nedávné minulosti až příliš často přehlížela skutečnost, že znehodnocování členství sice zmírňuje tlak na vedení, aby obhajovalo své kroky před straníky, a tak jim usnadňuje práci, zároveň ale vede k demotivaci a netečnosti členské základny. I proto na začátku nového tisíciletí mnoho členů stran již nenacházelo vůli vynaložit svůj čas na zapojení se do stranického dění, které i přes obecnou ztrátu zájmu nenabízelo žádné

flexibilnější formy angažmá ani možnost ovlivnit program stran. Otevření strany musí být ale skutečným otevřením, a ne jen naoko. Kde si toto vzali k srdci, tam se pokus stranu více otevřít zdařil. Příkladem úspěchu je například dříve *Politiiek Forum* a dnes *Politiieke Ledenraad* (česky: Politická rada členů), poradní grémium strany PvdA pro programové otázky, které je přímo podřízeno stranickému vedení a tím má k němu zajištěno privilegovaný přístup. Mezinárodní srovnání ukazuje, že členská základna se skutečným vlivem, jejíž činnost není omezena pouze na formální příspěvky v procesu tvorby programu a rozhodování, je charakteristickým rysem malých sociálnědemokratických stran, jako je například strana na Filipínách nebo sektářští „Demokratičtí socialisté Ameriky“ (*Democratic Socialists of America*, DSA). Pro sociálnědemokratické strany, které usilují o účast ve vládě v době mediální demokracie, je rozhodné a silné stranické vedení nepostradatelné.

13. Internet: šance a iluze

Vnitřní rozpolenost a nekonzistentnost reformujících se sociálních demokracií poškozuje nejen účinek reformních podnětů vyplývajících z vnitrostranického hlasování, ale omezuje i iniciativy na internetu. Lavírování sociálnědemokratických vedení stran mezi postoji založenými na posílení stranické základny a autoritativním chováním ubírá online kampaním na důvěryhodnosti a přesvědčivosti. Přitom všechny sociálnědemokratické strany už několik let sázejí na využití virtuálního prostoru, i jednotlivá opatření si jsou velmi podobná. Nejprve si cestu k webu našly místní organizace, posléze se internet stál nástrojem k urychlení vnitrostranické komunikace a následně se stále více práce věnovalo tvorbě webových stránek. Dnes každý ctižádostivý poslanec či ctižádostivá poslankyně používá sociální síť Facebook či Twitter nebo provozuje vlastní blog. I strany samotné využívají Web 2.0, když zakládají diskusní fóra a na svých stránkách zřizují funkce komentářů. Tuto taktiku významně posunul Barack Obama se svou úspěšnou volební kampaní. Obama ovlivnil nejvíc asi norskou sociální demokracii, která dodnes vychází z kampaně „My Obama“, přičemž webová prezentace norské sociální demokracie získala už několik ocenění.

Možnosti internetu jsou neoddiskutovatelné, význam mají především v rozlehlých státech a zemích s výrazným rozdílem mezi centrem a periferií. Ve Francii donedávna například pracovní skupiny, organizace pro spolupráci s cílovými skupinami nebo tematické skupiny vznikaly téměř výhradně v Paříži. Straníci žijící mimo hlavní město neměli téměř žádnou možnost se do dění zapojit. Inter-

netová platforma *La Coopool* (*La Coopérative Politique*) nabízí členům i nečlenům poprvé možnost podílet se na různých projektech nezávisle na jejich příslušnosti k místním organizacím či vzdálenosti.

Stejně tak nepopiratelný přínos má internet pro konkrétní stranickou práci, například pro síťování a výměnu informací mezi místními organizacemi. Španělská PSOE pod vedením koordinátora pro otázky komunální politiky zpracovává databázi s příklady dobré praxe. Cílem je shromáždit a tematicky utřídit zkušenosti z komunální politiky, aby z nich mohly profitovat skupiny po celé zemi. Databáze je veřejně přístupná a lze ji prohledávat podle různých kritérií. Všechny obce, ve kterých je PSOE u moci, zveřejňují na internetu své plány pro různé oblasti politiky, krátkou evaluaci a kontakt pro další informace.

Je zřejmé, že v posledních letech v celé společnosti vzrostl zájem o účast na veřejném dění. Především to platí pro mladou generaci. Avšak získat mladé lidi lze jen nabídkou různých možností a mezi ně patří také internet. Stejně tak je jasné, že úspěch internetové strategie je možný jen s profesionální a jednotnou webovou prezentací spravovanou profesionály.

Rovněž je možné jednoduše zjistit, že ani využívání internetu, ani sebelepší webové stránky neumějí zastavit úbytek členů a odliv voličů. Souvisí to i s tím, že veškerý rozvoj webu směřuje k posílení interaktivity a provázanosti a vyžaduje vysokou míru participace, kreativity a otevřenosti pro vzájemnou výměnu. A to je naprosto v rozporu s narůstající oligarchizací stranických struktur, centralizací tvorby názorů uvnitř strany a dogmatem disciplíny a uzavřenosti stran zastávajících tzv. třetí cestu. Pokud strany se svými členy zacházejí jako s jednotkami, s nimiž lze ve volební kampani libovolně nakládat, nedovedou ocenit iniciativu komunálních politiků a důležitá rozhodnutí o obsahu, funkcích a spojenectví pokoutně vyjednávají a následně autoritativně prosazují (což jsou všechno momenty spojené s poslušností a pasivitou) pak rozhodně nelze očekávat, že budou jednotlivce motivovat k aktivitě, k tomu, aby komentovali cizí články nebo formulovali své názory. Navíc, stranický obsah na internetu nebo e-mailová komunikace málokdy vyzývá k vážné politické diskusi, daleko spíše se elektronická komunikace mezi centrálou strany a jejími členy omezuje na informace o připravovaném programu, konferencích nebo na povrchní stranickou propagandu. Nic z toho nestimuluje zájem členů o aktivní zapojení, spíše negativně působí na snahu strany posilovat sympatie vůči sobě v jí společensky blízkých kruzích a přispívá ke

zklamání očekávání, která bývají do profesionální internetové práce vkládána.

Ještě výraznější je tento rozpor na pozadí „obamomanie“ a činnosti internetových stratégů. Obamovy projevy, jak řekl rakouský intelektuál Robert Misi, „mají utopický přesah a navrhuji ‘lepší společnost’“. Teprve tento obsah ale generoval potenciál, který Obama dokázal geniálně využít. Ten, kdo je nadšený z Obamovy online kampaně, která bezpochyby nastavila nová měřítká, a kdo bez kontextu nadšeně hovoří o metodické rafinovanosti, díky níž jeho pomocníci rozdělili milióny voličů pomocí počítačových programů do různých kategorií, ten snadno přehlédne, že Obamův tým spojil nejnovější technologie se staromódními organizačními technikami a svou volební kampaň postavil z velké části na klasické kampani pracující s intenzivním zapojením stranické základny. Jak komentoval Misi: „Vytvářely se sítě vzájemně propojených kontaktů na internetu. Příznivci byli bombardováni e-maily s cílem udělat ze vzájemně propojených lidí aktivisty, kteří si kvůli nasazení jsou ochotni prošoupat boty. Nelze zapomenout, že kdo nemá vizi, tomu nevdechne život ani „spin doktor“, a tomu nepomůže ani sebelepší webová stránka.“ Právě na příkladu moderní Obamovy kampaně lze ukázat, že strany na rozdíl od firem úspěch nezískávají jen díky technickým inovacím, atraktivní prezentaci, sexy image nebo neokoukanému produktovému marketingu. Strany spíše fungují jako soustředné kruhy. Vnitřní kruh, vedení strany, potřebuje sestavu jasných, konzistentních idejí, které určují jeho každodenní politickou práci a naznačují směr pro konkrétní politická opatření. Tyto vize budoucnosti motivují a mobilizují druhý kruh, členy strany, a vytvářejí základ pro efektivní volební boj a mnohostranné a dobrovolné angažmá straníků. Teprve přesvědčením straníků, aby se o něco zasazovali, a z toho vyplývající každodenní práce na podporu strany v rodinném kruhu, mezi kolegy, známými a v okruhu přátel vytváří předpoklad pro vytvoření atraktivního obrazu strany a napojení třetího, vnějšího kruhu, který tvoří voliči.

Z toho vyplývají dvě věci. Zaprvé, kdo má zájem se zapojit, ten si přeje mít vliv. Chce mít možnost utvářet, rozhodovat a měnit. Dokud sociálnědemokratické strany nebudou schopny tuto základní motivaci pro stranické angažmá uchopit, ani internet nepomůže zastavit úpadek členství. A zadruhé, bez transcendentálního rozměru cílů, bez vizionářského základu vyvane bez efektu i sebelepší technická inovace.

14. Závěr

1. „Starající se strany“ (angl. *caring parties*) jsou na vzestupu. Cíl posilovat místní organizace strany je tedy pochopitelný. Místní organizace jsou těmi částmi stranické struktury, prostřednictvím nichž strany komunikují s lidmi. Aktivní, zajímavou a čínorodou práci působí místní stranické organizace proti dojmu strany vzdálené lidem, získávají sympatie a otevírají se novým cílovým skupinám. Díky intenzivní přítomnosti ve svých tradičních lokalitách vídeňská SPÖ dovedla čelit svého času hrozivému nárůstu pravicově populistické Strany svobodných (FPÖ) a svou tradiční převahu zde dokázala získat zpět. Potenciál a užitečnost strategií, kterými strany projevují zájem a starost o voliče, potvrzují také švédské Lidové domy, dánská kampaň mobilizace voličů a systematické návštěvy přímo v domovech, jak je ve vybraných obcích realizovala norská sociální demokracie. Aby byla zaručena účinnost ve veřejném prostoru, musí mít místní organizace strany nějakou minimální velikost. Realita rostoucího množství miniaturních lokálních sdružení je naopak spojena s rizikem, že se potvrdí představy o hermetické uzavřenosti a nesympatické kultuře vyjednávání v kuloárech, a v důsledku toho se problémy sociálních demokracií jen zhorší.

2. Kariérní politici mají na veřejnosti velmi špatnou pověst. Reprezentují pouze malý výsek společnosti a jejich kariérní běh jim většinou zabránil v získání zkušeností mimo politiku. Profesionálové vstupující do politiky z jiných oborů však nedisponují praktickými zkušenostmi a pro politiku jsou zpravidla nevhodní, především tehdy, když nechtějí nebo se neumějí přizpůsobit potřebám, požadavkům a logice politiky. Pak obecnou krizi důvěry v politiku ještě zhoršují. Způsob výběru kandidátů, který poprvé použila PvdA v Amsterdamu při volbách v roce 2010, naopak skýtá šanci pro získání nové elity, která by kombinovala silné stránky politiků z povolání a profesionálů přicházejících z jiných oborů – tedy politickou zkušenost a profesní kompetenci.

3. Vnitrostranická hlasování mobilizují členy strany. Ve všech zkoumaných zemích se primárních hlasování a stranických plebiscitů účastní velké množství straníků. Jejich počty daleko přesahují účast na konvenční práci grémií. Vezměme si příklad Nizozemí. Pouze pět procent straníků se účastní stranických setkání PvdA. Hlasování o volebním lídrovi strany, kterého už skoro deset let hlasování určují členové strany, se v roce 2002 účastnilo přibližně padesát procent členů. Samozřejmě je třeba mít na paměti, že vysoká účast hlasujících s sebou nese řadu

rizik při zavádění prvků stranické demokracie, od vnitrostranické polarizace až po marginalizaci menšin. Primární volby a vnitrostranická hlasování nejsou všelékem.

4. Úspěšné kampaně k získávání nových členů vyžadují důkladný plán a seriózní základ. Dlouhodobý úspěch mají pouze tehdy, když se nejprve vhodně komunikují očekávání a motivace pro vstup do strany, a kromě získávání nových členů se neopomíjejí ani opatření na dlouhodobé udržení členů. Příklad švýcarské SPÖ ukazuje, že zvrátit lze v takovém případě i negativní trendy. Obecně v případě kampaní k získání nových členů ale i při jiných reformních projektech platí, že úspěšné inovace stojí na vytrvalosti, stálosti a stabilitě.

5. Tzv. *mikro targeting* se uplatnil jako úspěšná strategie cílící na voliče z řad imigrantů. *Mikro targeting* umožňuje oslovovat komunity přistěhovalců diferencovaně s ohledem na jejich etnickou, sociální, kulturní a další různorodost. Úspěchy hovoří samy za sebe. Ve všech zkoumaných zemích, s výjimkou Francie, volí sociální demokracii nadprůměrně množství přistěhovalců.

6. Změna kurzu se sociálnědemokratickým stranám vyplatí pouze tehdy, pokud je věrohodná a není vnímána jako oportunistická reakce na tvrdou volební porážku. Orientace na výkonné a úspěšné představitele „nové střední třídy“ sociálnědemokratickým stranám spíše uškodila, než pomohla. Zisky středových voličů nedokázaly ani náznakem vykompenzovat ztráty v sociálně slabší třetině společnosti. To ale nemění nic na tom, že se sociální demokraté v nedávné minulosti touto cestou vydali a tvrději ji hájili proti kritice zleva, přičemž často popírali, že by existovala jiná alternativa. Předpokladem důvěryhodného obratu je hluboká přeměna. Španěle ukázali, jak to může fungovat. V roce 2002 PSOE obsahově nastolila nový kurz, opět se obrátila k odborům, posunula se doleva, vyjadřovala se i k „měkkým“ tématům urbánní alternativní subkultury. Zároveň upravila svou politickou strategii, vsadila na regeneraci vycházející z místní úrovně a cíleně se otevřela sociálnímu hnutí. Důvěryhodná tato proměna byla i proto, že PSOE jednala důsledně i v otázce personálního složení a vyměnila stranické vedení.

7. Úzká vazba na odbory je pro sociálnědemokratické strany beze změny přínosná. Odboráři jsou stále důležitou skupinou voličů a volební úspěch mimo jiné souvisí i s tím, jak se sociálními demokratiím daří aktivovat tento zdroj voličských hlasů. Odbory sociálnědemokratickým stranám prokazují i nadále nejednu službu. Od materiál-

ní a ideové podpory ve volebních kampaních, po poskytování informací o odborářích, na kterých postavili svou kampaň orientovanou na získání nových členů švédští sociální demokraté. Vazba na odbory sociálním demokratům navíc usnadňuje oslovení voličů imigrantů. Vztah mezi těmito dvěma původními pilíři dělnického hnutí ovšem ochladl napříč všemi zeměmi. Povrchní výkyvy vztahu stran a odborů mohou jen těžko zakrýt skutečnou hlubokou proměnu jejich vztahu a zásadní ztrátu vzájemné důvěry se jim daří jen velmi špatně skrývat.

8. Technické inovace nestačí, nemohou nahradit jasné a dlouhodobé perspektivy a vize. Různé skupiny aktérů uvnitř stran se k sobě navzájem chovají jako soustředné kruhy. Vnitřní kruh, stranické vedení, potřebuje soubor logických a konzistentních idejí, které určují směr každodenního politického života a konkrétní politická opatření naplňují obsahem. Tyto určující vize budoucnosti mobilizují a motivují druhý kruh, členy strany, a jsou tak základním kamenem přesvědčivé volební kampaně a východiskem pro širokou a dobrovolnou angažovanost. Teprve když se podaří přesvědčit členy strany, aby se angažovali ve straně a pro ní a propagovali ji a její program mezi svými přáteli, příbuznými a známými, tak se může skrze posílení atraktivního obrazu strany posilovat třetí soustředný kruh, kterým jsou voliči.

ZKRATKY

AP	Det norske Arbeiderparti / Norská strana práce
BAWAG	Bank für Arbeit und Wirtschaft AG / Banka pro práci a hospodářství, a. s.
CDA	Christen Democratisch Appèl / Křesťansko- demokratická výzva (Nizozemí)
DAS	Democratic Socialists of America / Demokratičtí socialisté Ameriky
D66	Partei Democraten 66 / Demokraté 66 (Nizozemí)
FPÖ	Freiheitliche Partei Österreichs / Svobodná strana Rakouska
LO	Landsorganisationen i Sveriga / švédská konfederace odborových svazů
NZLP	New Zealand Labour Party / Novozélandská strana práce
PS	Parti socialiste / Socialistická strana (Francie)
PSOE	Partido Socialista Obrero Español / Španělská socialistická dělnická strana
PvdA	Partij van de Arbeid / Strana práce (Nizozemí)
SAP	Socialdemokratiska Arbetarepartiet / Sociálnědemokratická dělnická strana (Švédsko)
SP	Socialistische Partij / Socialistická strana (Nizozemí)
SPÖ	Sozialdemokratische Partei Österreichs / Sociálnědemokratická strana Rakouska

POZNÁMKY

¹ Pro situaci v Dánsku viz Beretning 2009: 30; pro Norsko viz Arbeiderpartiets 2009; pro Švédsko viz Wrede und Ruin 2008; údaje pro Rakousko uvedl spolupracovník Rennerova ústavu Dr. Michael Rosecker 5. 7. 2010 při rozhovoru s autorem.

² Za tyto informace vděčí autor spolupracovníkovi Rennerova institutu Mag. Friedrichu Graf-Götzovi.

³ Pro aktuální údaje navštivte stránky SPÖ (www.spoe.at).

⁴ Tento pojem uvedl poslanec Evropského parlamentu a »národní tajemník« strany PS Harlem Desir v rozhovoru s Danielou Kallinich v červnu 2010.

⁵ Pro situaci v Nizozemí srov. Koole a van Holsteyn 1999: 99 n.; pro Dánsko viz Bille 2003; pro Francii srov. Stephan 2000: 165.

⁶ Srovnej se zprávou o místní organizaci v Leidenu (De Long 2007: 23).

⁷ To lze konstatovat na základě několikaměsíčního sledování webové stránky *Laboratoire des idées*. Srov. dále Normand 2009 a Normand 2009a.

⁸ Banka pro práci a hospodářství (BAWAG) je čtvrtá největší rakouská banka, původně založená v roce 1922 sociálnědemokratickým kancléřem Karlem Rennerem jako Dělnická banka (*Arbeiterbank*) s úzkými personálními vazbami na odbory a rakouskou sociální demokracii. V roce 2005 stála kvůli spekulativním obchodům na pokraji bankrotu, před kterým ji vydáním záruky zachránila spolková vláda Wolfganga Schüssela. (pozn. red.)

⁹ Viz Graf-Götz et al. 2001; kromě toho rozhovor s Friedrichem Graf-Götzem 29. 7. 2010.

LITERATURA

Aimer, Peter (2006): Labour Party, In: Miller, Raymond: *New Zealand Government and Politics*, Oxford.

Arbeiderpartiets (2009): *Nedgang i Arbeiderpartiets medlemstall*, http://arbeiderpartiet.no/Aktuelt_Nyhetsarkiv/Partiet/Nedgang-i-Arbeiderpartiets_medlemstall (stav k 20. 6. 2010).

Aarts, Kees et al. (eds.) (2007): *Een verdeeld electoraat. De Tweede kamerverkiezingen van 2006*, Houten.

Apfl, Stefan / Toth, Barbara (2010): Der Kampf ums Kreuzerl, in: *Falter*, 15. 9. 2010.

Bengtsson, Håkan A. (2008): Nordische Erfahrungen. Das Verhältnis zwischen Gewerkschaften und Politik in Schweden, *Internationale Politikanalyse der Friedrich Ebert Stiftung*, listopad 2008, <http://library.fes.de/pdf-files/id/ipa/05862.pdf>

Beretning (2009): Kongres.

Biehl, Heiko (2005): *Parteimitglieder im Wandel: Partizipation und Repräsentation*, Wiesbaden.

Bille, Lars (1996): Organisation i bevægelse, in: Callesen, Gerd a další. (eds.): *Udfordring og omstilling*, Kopenhagen: strana 143 a dále.

Bille, Lars (1997): *Partier i forandring*, Odense.

Bille, Lars (2010): *De politiske partiers regnskaber for 2008*, Folketinget, duben 2010, http://www.ft.dk/Folketinget/Folketingets_administration/Tal_regnskaber/~media/Pdf_materiale/Pdf_download_direkte/Regnskaber/Partiregnskaber/2008/PolPar_indledning%20pdf.ashx

Bille, Lars (2003): Hvem er medlemmerne? in: Bille, Lars/Elklit, Jørgen (red.): *Partienes medlemmer*.

Cohens, Job (2010): projev na sjezdu strany (bez názvu) <http://www.parool.nl/parool/nl/5/POLITIEK/article/detail/283844/2010/03/12/Volledige-speech-Job-Cohen-van-vrijdag-12-maart.dhtml> (stav k 13. 7. 2010)

De Jong, Arie (2007): Macht en tegenmacht in de Partij van de Arbeid, in: *Socialisme & Democratie 4/2007*: strana 22 a dále.

Depla, P. (1996): De stem des volks: Ledenonderzoek en de vernieuwing van de PvdA. In: *DNPP Jaarboek 1996*: strana 183 a dále.

Ertel, Manfred (2001): Platz zum Atmen, in: *Der Spiegel*, 26. 11. 2001.

Field, Bonnie (2009): A »Second Transition« in Spain? Policy, Institutions and Interparty Politics under Zapatero (2004-2008), in: *South European Society and Politics*, roč. 14, č. 4, prosinec 2009: strana 379 a dále.

Gortzak, Wouter (2002): Sociaal-democratische overdenkingen in het rampjaar 2002, in: *Socialisme & democratie*, č. 5-6/2002: strana 21 a dále.

Graf-Götz, Friedrich / Pirker, Günter / Strassegger, Hans (2001): *Dabeisein und mitbewegen. Projekt Politische Bindungen schaffen der LO Steiermark. Empfehlungen der Projektgruppe für ein Maßnahmenpaket zur Mitgliederbindung*, Wien.

Hoove, Sanne ten (2004): PvdA is rol van actiepartij in de loop der jaren verleerd. In: *de Volkskrant* 28. 9. 2004.

Hippe, Joop et al. (2004): Kroniek 2003. Overzicht van de partijpolitieke gebeurtenissen van het jaar 2003, in: *Jaarboek 2003 Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen DNPP*, Groningen: strana 92 a dále.

Ismayr, Wolfgang (2009): *Die politischen Systeme Westeuropas*, 4. aktualizované a přepracované vydání, Wiesbaden.

Kennedy, Paul (2009): The Spanish Socialist Workers' Party: continuity, innovation and renewal, in: Callaghan, John (eds.): *In search for social democracy: responses to crisis and modernisation*, Manchester: strana 93 a dále.

Klein, Axel (2008): Die Professionalisierung der Wahlwerbung in Japan, in: Grabow, Karsten & Köllner, Patrick (eds.) *Parteien und ihre Wähler – Gesellschaftliche Konfliktlinien und Wählermobilisierung im internationalen Vergleich*, KAS.

Koole, Ruud (1992): De ondergang van de sociaal-democratie? De PvdA in vergelijkend en historisch perspectief, in: *Jaarboek Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen DNPP*.

Koole, Ruud / van Holsteyn, Joop (1999): Partijleden in perspectief. Kiezers en leden vergeleken, in: *Jaarboek Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen DNPP*.

Lönegård, Claes (2009): Stockholmsyndromet, in: *Fokus* z 22.10.2009, <http://www.fokus.se/2009/10/stockholmssyndromet> (stav k 3. 7. 2010).

Leser, Norbert (2002): Spezialdemokratie Österreich: Analysen und Perspektiven, Wien.

Leser, Norbert (2008): Der Sturz des Adlers: 120 Jahre österreichische Sozialdemokratie, Wien.

Marsdal, Magnus E. (2007): *Frp-koden – Hemmeligheten bak Fremdkriispartiets suksess*, Oslo.

Menasse, Robert (2005): *Das war Österreich: gesammelte Essays zum Land ohne Eigenschaften*, Frankfurt a. M.

Méndez Lago, Monica (2006): Turning the Page: Crisis and Transformation of the Spanish Socialist Party, in: *South European Society & Politics*, roč. 11, č. 3-4/2006: strana 419 a dále.

Méndez Lago, Monica / Orte, Andreu (2005): La organización de partidos en sistemas multinivel: el caso del PSOE, in: *VII Congreso español de Ciencia Política y de la Administración*, Madrid: strana 69 a dále.

Mik, Karin de (2009): *Website verwijderd CDA-Campagneplan*, 5. 3. 2009, <http://www.dejournalist.nl/nieuws/bericht/websiteverwijderd-cda-campagneplan/>

Müller, Wolfgang C. (1996): Die Organisation der SPÖ, 1945-1995, in: Maderthaler, Wolfgang / Müller, Wolfgang C. (eds.): *Die Organisation der österreichischen Sozialdemokratie 1889-1995*, Wien: strana 195 a dále.

Nick, Rainer (1995): Die Wahl vor der Wahl: Kandidatennominierung und Vorwahlen, in: Müller, Wolfgang C. u. a. (eds.): *Wählerverhalten und Parteienwettbewerb. Analysen zur Nationalratswahl 1994*, Wien: strana 67 a dále.

Noormofidi, Donja / Pölsler, Gerlinde (2010): Ist sie noch zu retten?, in: *Falter*, 2. 6. 2010.

Normand, Jean-Michel (2009): Le Parti socialiste met en place un »Laboratoire des idées«, in: *Le Monde*, 14. 4. 2009.

Ortner, Julia (2010): Der Linke aus Stanford, in: *Falter*, 2. 6. 2010.

Pelinka, Anton (2005): Vom Glanz und Elend der Parteien. Struktur- und Funktionswandel des österreichischen Parteiensystems, Innsbruck.

PvdA Partijbestuur (2006): Werkplan PvdA 2007: PvdA – Samen Sterk. Amsterdam, 5. 10. 2006.

PvdA Partijbestuur (2007): Werkplan <http://www.pvda.nl/binaries/content/assets/pvda/Financien/Werkplan+PvdA+2007.pdf> (stav k 17. 6. 2010).

PvdA Partijbestuur (2009): Brief aan de leden van de Partij van de Arbeid, 2. 7. 2009, http://www.pvda.nl/binaries/content/assets/pvda/Publicaties/2009/07/PvdA_Werkgroep+Dijksma_Brief+aan+de+leden+over+uitslag+verkiezingen+EP.pdf (stav k 19. 6. 2010).

PvdA Partijbestuur (2010): Kandidaatstellingsprocedure 2010 PvdA-fractie gemeente Amsterdam, http://www.amsterdam.pvda.nl/upload/docs/kandidaatstellingsprocedure_2010_pvda_amsterdam.pdf (stav k 23. 6. 2010).

SPÖ: Wie funktioniert die Partei? <http://www.spoe.at/page.php?P=100474> (stav k 12. 7. 2010).

Stephan, Ina (2000): Die Parti socialiste (PS), in: Stephan, Ina et al. (Eds.): *Parteien in Frankreich. Kontinuität und Wandel in der V. Republik*, Opladen.

Ucakar, Karl (2006): Sozialdemokratische Partei Österreichs, in: Dachs, Herbert et al. (Ed.): *Politik in Österreich*, Wien: 322–340, zde strana 332.

van Dam, Marcel (2010): Nederlandse politiek lijkt op Noord-Korea, in: *JOOP*, 22. 7. 2010, http://www.joop.nl/politiek/detail/artikel/marcel_van_dam_nederlandse_politiek_lijkt_op_noord_korea/

Van Holsteyn, Joop (2009): Wat de PvdA mankeert is nog steeds onduidelijk, in: Trouw, 7. 7. 2009.

Walter, Franz (2000): Mehr Autonomie wagen!, in: Die Woche, 14. 4. 2000.

Walter, Franz (2010): Vorwärts oder abwärts? Zur Transformation der Sozialdemokratie, Berlin.

Westerberg, Erik (2008): Socialdemokraterna: Vi vill ha arga medlemmar, in: Dagensmedia, 11. 4. 2008.

Wolf, Armin (2005): Promi-Politik: Prominente Quereinsteiger in der österreichischen Politik, Innsbruck / Vienna.

Wrede, Magnus / Ruin, Pål (2008): S har tappat 19 000 medlemmar, in: Dagens samhälle, 20. 2. 2008.

O autorovi

DR. MATTHIAS MICUS je vědecký pracovník Institutu pro výzkum demokracie v Göttingenu.

Impressum

Friedrich-Ebert-Stiftung e.V., zastoupení v České republice
Zborovská 27, Praha 5, 150 00

Za česká vydání publikační řady IPA odpovídá:
Anna Kárníková, Friedrich-Ebert-Stiftung e.V., zastoupení
v České republice

Tel.: +420 224 947 076
Fax: +420 224 948 096
www.fesprag.cz

Objednávky/Kontakt:
fes@fesprag.cz

Mezinárodní politická analýza (Internationale Politikanalyse, IPA) je analytická sekce oddělení Mezinárodní dialog (Internationaler Dialog) centrály Friedrich-Ebert-Stiftung v Berlíně. V našich publikacích a studiích zpracováváme zásadní témata evropské a mezinárodní politiky, ekonomiky a společnosti. Naším cílem je rozvíjet doporučení a scénáře pro politickou aktivitu z pohledu sociální demokracie.

Názory vyjádřené v této publikaci jsou názory autorů a nemusí nezbytně vyjadřovat stanovisko Friedrich-Ebert-Stiftung.

ISBN 978-80-904827-7-7
Orig.: ISBN 978-3-86872-542-1